

SZÍNHÁZ

DRÁMAMELLÉKLET

1989
AUGUSZTUS

RADNÓTI ZSUZSA:

Füst Milán ismeretlen drámája

A magyar színházi élet kivételes szüklátókörséggel több mint fél évszázadon át kirekesztette magából Füst Milán drámáit. Erre a helyrehozhatatlan mulasztásra az író szélsőséges indulatokkal reagált: ő maga is vagy megtagadta sok gyötrelmet okozó teremtményeit, vagy egyszerűen nem vett róluk többet tudomást, s végső soron csak a *Boldogtalanoknak* és a *Negyedik Henrik királynak* kegyelmezett meg.

A felejtés lett az osztályrésze *A néma barát*nak is. Az 1966-os kiadású drámakötetben ugyan megjelent a műből egy töredék, de mindmáig csak Somlyó György Füst Milánról szóló könyvéből tudtuk, hogy befejezett alkotásról van szó, és csak most, a hagyaték átvizsgálásakor derült ki, hogy két változatban is fennmaradt.

A dráma a húszas évek végén íródhatott, mert Jób Dániel, a Vígszínház akkori igazgatója egy 1929-es keltezésű levélben utasította vissza. Feltehetően maga Füst Milán sem volt a színjátékkal megelegedve, mert többször is nekikezdett a javításnak, és egy évvel később, 1930-ban, a következőket jegyzi fel a *Naplóban*: „... hogy ha mégis lehetséges volna *A néma barát*ot még befejezni...” Két évvel később még mindig foglalkoztatja a feladat, mert 1932-ben a kéziratot példányhoz néhány oldalas jegyzetet csatol, javítási javaslatokkal. 1933-ban viszont a be nem mutatott, meg sem jelent dráma kapcsán valaki vagy valakik plágiummal vádolják, mondván, hogy a darab egyik motívuma hasonlóságot mutat Fodor László *Csók a tükör előtt* című színjátékával. Az író barátai (Kosztolányi, Berény Róbert, Gellért Oszkár) levélben tanúsítják, hogy *A néma barát* Fodor darabjánál korábban született, és az író már 1929 szeptemberében felolvasta nekik. A későbbiekben aztán soha többé nem esik róla szó sem a nyilatkozatokban, sem a visszaemlékezésekben, sem a *Naplóban*.

Összevetve *A néma barát* két fennmaradt szövegvariánsát, a második, tehát a javított az életképesebb. Az első terjengősebb, kevésbé célratörő; a dialógusok minősége és színpadri ereje is gazdagabb a másodikban. A történet, a figurák és a szerkezet mindkettőben nagyjából azonos, csak a befejezés más: az elsőben groteszkebb, a másodikban melodramatikusabb a hangszerelem. Ha egy esetleges előadás szempontjából választani kellene, a második, javított változat lenne javasolható, de az első variánsbeli befejezéssel.

A téma régi, az immár klasszikus füstí szituáció: a férfi pusztító-önpusztító szenvedélye a nő iránt, a féltékenység kozmikus méretűvé növesztett kálváriája. Füst Milán kedvenc drámája volt Crommelynck *Csodaszarvasa*, amely a gyötrelmes és csillapíthatatlan féltékenység ábrázolásának mesterműve. *A néma barát* olvastán úgy tűnik, hogy Füst is meg akarta írni a maga *Csodaszarvasát*. A műben szerelmi háromszögekkel találkozunk, de egymásra való hatásukban megsokszorozva, s végül egy egész város nyugalalmát felbolydítva. A történet mintha egy *Don Juan*-parafrázis lenne, csak elsősorban a megsalattottak szemszögéből. A féltékenység emésztő gyanúja körbejár, senki soha nem tud meg semmi bizonyosat, és így egyre szorongatóbbá és bizonytalanabbá válik már maga a létezés is.

A milió kontúrok nélküli, elmosódott, a tér és az idő álomszerűen titokzatos, mint Gulácsy középkori hangulatot idéző festményein vagy a belga Ghelderode drámáiban. Mintha egy hegyek közötti francia vagy olasz kisváros lenne a dráma színhelye, valamikor a régmúltban. Nagy, magas falak között elzárt, szigorúan őrzött asszonyokból, komor tekintetű férfiakból áll a nyomasztó, örömtelen város lakossága. Itt jár körbe-körbe a családok között egy tanító, kezében virággal, lelkében költészettel, szerelemmel és szabadsággal, hogy derével, léletszeretettel és szépséggel varázsolja el a fiatal és szép asszonyokat. A másság, az idegenség bővületét hordja magában, vádlói titkos gyújtogatónak is nevezik. Később a főszereplőről, a meghasonlott gyilkosról is megtudjuk, hogy nem ide való: idegen, spanyol nemesúr.

A dráma két írói korszak határán helyezkedik el. Érzelmileg gúzsba kötött férfi hőseinek kiszolgáltatottsága és az ebből eredő tehetetlen férfiszegény a művet az előző Füst-alkotásokhoz (a drámák közül a *Catullushoz*) köti. A szinte tébolyult szenvedélyesség mellett azonban már jelentkezik egy újfajta írói magatartás is. Az idegen nemesúr szólaltatja meg ezt az új hangot, aki oly gyötrellemmel kötődött szerelméhez, szenvedélye „tárgyához”, hogy gyilkossá vált, megölte az asszonyt; szörnyű tette után azonban valamiféle meg-szenvedett bölcsesség birtokába jut, és ezt megpróbálja másoknak is átadni:

„Hát muszáj ölni, muszáj kegyetlennek lenni azzal, aki többé nem szeret? (...) Mit ér a bosszú, emberek? Emberszívek! — Mit értem el vele? Ott feküdt szegény holtan — oh, gyalázat ez! (...) És hirdetem, hogy nincsen csaló és nincsen kárvalott, mert csaló és kárvalott egy személy... És hogy az én lelkem az, aki csalt — de az én lelkem az is, aki feljajdul a csaláson.”

A megértés, a megszenvedett bölcs fölény szavai, gondolatai ezek, amelyek évek múltával egyre erősödnek az író műveiben, a *Negyedik Henrik királyban*, *A feleségem történetében*, hogy végül a Hábi-Szádi-történetek keleti, buddhista színezetű filozófiájában, „guru bölcsességében” csúcsonodjanak ki. Ezek a belső változások kihatottak Füst stílusára is, amely egyre érzelmedüsbább lett, és élete utolsó korszakában „édes stíl”-ként került az irodalmi köztudatba.

Már a *Catullusban* is megfigyelhető volt, hogy a két főhős ugyanazon személyiség két oldala. *A néma barátban* hasonló a helyzet. Az ügyvéd és a gyilkos ugyanattól a szegénytől szenved, de az egyik még nem, a másik viszont már nem képes megbocsátani és felülemelkedni a dolgokon. Aki tud megbocsátani, az már megjárta a poklot, alámerült az alvilágba, és sokkal többet tud az életről, a sorsról, a szenvedésről, mint annak előtte. Füst Milán röviddel a dráma megírása előtt szenvedte végig a maga „katabázisát” (Hamvas Béla szavával); kételtű emberként még köti a múlt, de már éri magában a jövő változásait is.

Füst Milán három alkotása úgy fénylik fel idők távlatából, mint ikercsillagok: a *Nevetők*, *A néma barát* és *A feleségem története*. Évtizedek messzeségében is összekapcsolódnak, kiegészítik, visszatükrözik, visszhangozzák egymást, jelzik az idő s benne az emberi személyiség változását. Mindhárom írás azonos témáról szól: a szenvedélyes, élettrontó, életpusztító szerelemről. A *Nevetőkben* (1917) a főhőst még olyannyira maga alá gyűri a szerelmi szenvedély, hogy először

megöli a nőt, majd önmagával is végez. Több mint egy évtizeddel később, *A néma barát*ban a szerelmes férfi szintén megöli hűtlen kedvesét, de utána megbánja tettét, és azt vallja: nem érte meg, s megbocsátást ajánl mindenfajta emberi hűtlenségre. Ismét több mint tíz év elmúltával megszületik *A feleségem története*, amelyben Störr kapitány szenvedélyesen hirdeti, hogy szerelemféléstől, bosszúból ölni nem szabad, mert a gyilkosság a szenvedésen és a függőségen mit sem változtat. Ugyanaz a szenvedély tehát, amely a *Nevetőkben*, a *Catullusban* és még *A néma barát*ban is halált hozó és gyilkos tettekre sarkallja a hősokeket, *A feleségem történetében* már egyfajta bölcsességgel, rezignációval párosulva jelenik meg.

A néma barát első és második felvonása erőteljes Füst Milán-dramát ígér, a szenvedélyeknek kiszolgáltatott emberek drámáját, az íróra oly jellemző intenzív, merész és bonyolult lélekrajzzal. A harmadik felvonás és az utójáték azonban más irányba fordul, más stílusban szólal meg. A zárt szobabelsők után álomszerű, szabadtéri helyszínen folytatódik a cselekmény, felizgatott tömeg jelenlétében, titokzatos szereplőkkel (az eszelős, a titkos fenyítőbírók tagjai), ősi rituális gesztusokkal (tűzpróba), misztikus fordulatokkal; majd egy váratlan — önkényesnek tűnő — fordulat után az egyik főszereplő öngyilkosságot kísérel meg) látomásokkal zárul a darab.

Az első rész a szenvedélyes féltékenység természetrajzát kutatja a Füst Milán-i analitikus dráma műfajában; a második rész viszont a shakespeare-i dráma-

modell magaslataira tör, de a megvalósítás elmarad a várakozástól. A vázlatosnak tűnő kidolgozás, az egyre jobban bonyolódó, mégis egy helyben topogó cselekmény is jelzi az elbizonytalanodást, a befejezés pedig végképp zavart tükröz, mert az író valamiféle víziókba menekül, ahelyett hogy a lezárást a történet és a drámai sorsok öntörvénye irányítaná.

A néma barát tehát vázlatos, valóban nem befejezett alkotás. De részben ebből is fakad érdekessége: olyan nyitott műnek tekinthető, amely megfejtésre, megoldásra kínálja magát. Napjainkban sokszor találkozunk a rendezői ambícióval, hogy egy színházi előadást alkalmassá tegyenek írói megoldatlanságok, hiányosságok korrigálására. Ennek a rendezői ambíciónak köszönhetően az elmúlt évtizedekben meghatározó erővel szólaltak meg a világ színpadain Shakespeare, Kleist, Schiller és más klasszikusok korábban halványobbnak ítélt drámái. Talán akad egyszer magyar rendező is, akinek ilyenfajta drámakorrekcióra támad kedve, s fantáziát lát majd *A néma barát* színrevitelében; akkor esetleg sikerül olyan előadást színre hozni, amelyben a dráma értékei szuggesztív erővel szólalnak meg, hiányosságai pedig szinte észrevétlenül a háttérben maradnak.*

* Jób Dániel 1929-es keltezésű visszautasító levelére és a plágiumüggyel kapcsolatos dokumentumokra Petrányi Ilona, a Füst Milán-hagyaték gondozója hívta fel figyelmemet. A levelek a Petőfi Irodalmi Múzeumban találhatóak.

FÜST MILÁN

A néma barát

Szerelmi misztérium három felvonásban, utójátékkal

SZEMÉLYEK:

SENOR ALBERTO, *a gyilkos*
D'AURIGNAC ÚR, *az ügyvéd*
THEODOR, *vagy talán Theobald úr, a nyelvtanító*
PHYLINE KISSASSZONY
FANCHON
HENRIK
ELSŐ
MÁSODIK
HARMADIK
NEGYEDIK
ÖTÖDIK
A PÁP
AZ ESZELŐS
AZ ESZELŐS KIÁLTÁSAINAK MAGYARÁZÓJA
EGY SZÍNÉSZNŐ
CONRADIN DE LA SAINTE VIERGE *lovag, nemesúr*
HERÉDIA, *bankár*
EGY MÁSIK NEMESÚR
EGY FELHÁBORODOTT PÉK
A BÍRÓSÁG HIRDETŐJE
LAJOS

} BÍRÓ, *a titkos fenyítőbírók tagjai*

Nemesurak. Polgárok hada. Gyülevész nép. Csatlósok. Katonák. A bíróság néhány apródja

ELSŐ FELVONÁS

Nagy pompával berendezett terem, amelyben azonban nagy a rendetlenség, meglátszik rajta, hogy hónapok óta nem takarították

AZ ÜGYVÉD *(folytatja)* ... Teljesen ki vagyok már merülve, Señor Alberto, teljesen. Az én erőmnek is van határa. Ön el akarja veszíteni magát, señor — s amit akar, biztosítom, el is fogja érni, mert e bírósá-

ság már nem a régi csirkebírók többé, señor, én figyelmeztetem. Mióta kinn a belançonni sáncokon a múltkor ama tömegőrület volt, azóta nincs kegyelem... De mit ismétljem. Nézze, hogy izzadok. *(Megtörli homlokát)* Legyen hát legalább irántam irgalommal, señor, ha már nem kegyelmez semminek a világon. — Saját magának legkevésbé. Ismerem a lelkiállapotot. Mind megszenvedünk, señor, és olyan bölcsességgel s világismerettel szállunk sírunkba... hajh, hajh! *(Legyint)*

A GYILKOS *(ránéz)* Ön nekem nem eléggé rokonszenves!

AZ ÜGYVÉD Nem vagyok? De miért nem, jó señor? Nem vagyok talán ember én is... s éppen olyan szenvedő... *(Mosolyog — bizalmasan)* Fogalma sincs, señor, mi minden van az én szívemben, s különösen olyasmi — ám erről hallgatok. *(Türelmetlenül)* De nincs is időnk, Señor Alberto, a bíróság azonnal itt lesz, ne feledje... *(Elönti a vér)* A szent Szűzanyára kérem önt, ne kényszerítsen, hogy itt társalogjak magával, hanem térjünk a tárgyra. *(Hevesen, folyékonyan)* El kell mondania végre nekem, ügyvédjének, a nejevel való történetét, Señor Alberto... És ne nézzen rám olyan megvetően. *(Kiáltva)* Végül is én az ügyvédje vagyok — a bíróság rendelt ki ön mellé... És hogy védelmezhetem meg, ha nem ismerem az esetét? Nem szégyen ez? Hogy fogalmam sincs róla ma még, hogy mi vitte rá, miért ölte meg a hitvesét? *(Szünet. A homlokát törli)* És végül: emberek azok a bírák is, señor, nem állatok, megérdemelnek egy őszinte, szívből fakadó szót — s ha bármily ostobáknak ítélem is őket olykor magam is... *(Kiáltva)* Mivelhogy emberek, s nem állatok! — ezt gondolja meg, uram. S az én elvem különben is az, señor, hogy emberségesen beszéljek mindenkivel — még egy gyermekkel is, señor, még a kutyámmal is, Señor Alberto, megért ön engem? Mert egy emberséges szót, azt, hogy az illetőnek értelméhez szóljunk — ennyit tölünk minden élőlény megérdemel, uram — az értelmiségbe vetett legvégsőikig menő bizalmamat értem ezalatt... és vegye tudomásul: hogy ez életemnek egyik legfőbb elve, illetve ez volt mind- eddig még! *(Végigsimít homlokán)* De majd meglátjuk!

Szünet

S végül: hogy taníthatom ki önt, hogy mit mondjon, mit hallgasson el ama titkos bíróság előtt, vagyis hogy mit hazudjon nekik, mikor fogalmam sincs róla, mért fojtotta meg a feleségét? *(Ötlete támad)* Vagy a bíróság kémjének néz talán? *(Amulva)* Hisz ön saját magát akarja elveszíteni, mit tehet ennél többet bármelyik ellensége?

A gyilkos felnéz rá, bágyadt, szomorú mosollyal

(Meghatva) Valósággal elviselhetetlen volna, hogy egy ilyen előkelő érzésű nagy úr, mint ön, felőlem így vélekedjék...

A GYILKOS *(bosszúsan)* Ugyan, hagyja már abba, kérem...

AZ ÜGYVÉD *(ordítva)* Emberfia! Hogy hagyhatnám abba? Vagy nem akar észre térni? Azt akarja elérni, hogy felakasszák?

A GYILKOS *(ültő helyéből feláll — hatalmas szál férfi —, kiegyenesedik. Nagyon nyugodtan)* Három észrevételem van. Egyik ez: hogy mit merészel ön engem így titulálni? Emberfia! Merészelte volna ön ezt azelőtt?

AZ ÜGYVÉD *(sápadtan mosolyog)* Ezért készséggel nyomban megkövetem önt.

A GYILKOS S mily szemtelenség ez, így erőszakoskodni? Mit akar ön tőlem voltaképpen? *(Fel-le jár. Szünet)*

AZ ÜGYVÉD Megmondom azt is. Íme, hallja hát. Én ön miatt nem alszom mostanában egész éjszaka...

A GYILKOS *(leül egy szék peremére, és innen figyel)* És mért nem alszik ön?

AZ ÜGYVÉD *(tompán)* Azt nem tudom még. Mindenesetre e helyt már annyit megvallhatok önnek, Señor Alberto, hogy én önt szeretem. *(A szeme megtelik könnyel. Szünet)* Engem még ember, amióta élek, nem érdekelt annyira, mint ön.

Szünet

Még magatartása is bármily esztelen... *(Szinte hízkelve)* Mert az, Señor Alberto, megbocsásson... hogy egy meglett ember így pusztítsa önmagát — és mégis! —, el nem tagadhatón megrázó és férfias e magatartás!... Ezt is most csak azért közlöm, hogy láthassa: íme, nem hiányzik belőlem még ez sem, nem vagyok hát érzéketlen semmilyen tulajdonsága iránt sem, sőt talán magam is így tennék e helyzetben, úgy lehet, még az sincs kizárva... És mégis kérelem: ha nincs is szíve saját magához... legyen legalább emberséggel egyik barátja iránt, mert esdve kérem önt, sorozzon engem végre hívei közé. Kieszközöltem, hogy a béklyót két napra levegység csuklójáról. Nem vagyok hát barátja? *(Felmeli a béklyókat, s visszajéti, azok a csöndben nagyot csörrennek. Szünet)* A saját magunk iránt való embertelenség — másokhoz való kegyetlenség is — ezt ne feledje el, señor...

Szünet

A GYILKOS Hát mit mondjak én el önnek?

AZ ÜGYVÉD *(jegyzőkönyvét kirántja, mohón)* Akármít — egypár kis szót...

Szünet

Láthatja, erőlködöm önért. Tehetetlenségem ama vad, kétségbeesett ötletet sugallta nekem, hogy a bíróság kiszállását kérjem e helyre, lakására — minthogy ön is néhány órát itt akart még tölteni... *(Könyörögve)* Uram! Tekintsen engem szolgájának...

A GYILKOS Jó, hát jó, jegyezze fel: szerettem, féltékeny voltam, s megöltem őt. Elég ez önnek? — írja fel...

AZ ÜGYVÉD Ez nem elég.

A GYILKOS No, lám.

AZ ÜGYVÉD Egyszóval féltékeny mégiscsak volt, señor... *(Jegyez)*

A GYILKOS Mely bárgyúság.

AZ ÜGYVÉD *(mosolyog)* Nem volt féltékeny, Señor Alberto?

A GYILKOS S most írja fel, hogy rég meguntam őt, kihoztam, megvettem... s nemcsak hogy féltékeny nem voltam már, sőt inkább én voltam az... *(Elhallgat. Szünet)*

AZ ÜGYVÉD *(jegyzeteibe merülve)* Mindezt egyszóval úgy is mondhatnók: imádtá őt.

A GYILKOS *(gúnyosan)* No, lám. Hát írja fel.

AZ ÜGYVÉD *(leteszi irónját)* Hisz mondom, fél, hát fél a szótól, napok óta észlelem. Mi ez? Aggódik, bizalmatlan, hogy nem képes magát kellőképpen kifejezni? Vagy nincs érzéke talán az akusztika iránt? Ha ez így van — bizony nagy hiba ez, uram, nagy hiba... *(Ötlete támad)* Vagy nem is akar talán emlékezni többé?

A GYILKOS Éppen ellenkezőleg, D'Aurignac úr. Én bemagoltam dühömet, hogy soha többé el ne feledhessem azt... Én emlékezni akarok, s utolsó pillanatombig.

AZ ÜGYVÉD *(felkiált)* Mondom, hogy rokon lelkek vagyunk, Señor Alberto!

A GYILKOS *(folytatja)* Mert mihelyt a düh alábbhagyna — csak pillanatig is — megért ön engem? —, akkor elvesztem. Következik a megbánás. És akkor már maguktól kéne megkérdeznem, vajon mit gondoljak mégiscsak magamról vagy szegény megtévelyedett hitvesem felől. *(Nevet)* No nem. Odáig nem jutunk mi el.

AZ ÜGYVÉD Részben tehát e gyengeségtől is fél? Ez kergeti úgy a pusztulás felé?

A GYILKOS Lehet.

Szünet

AZ ÜGYVÉD *(sóhajt)* Ki vagyok merülve. *(Elteszi jegyzőkönyvét)*

A GYILKOS *(szánakozó mosollyal)* De meg is próbálhatjuk, ügyvéd úr — mért ne? Attól sem zárkozom én el, ha ez megkönnyebbülés önnek. Nézzük, mit fog szólni hozzá. Vegyük csak elő egy kicsit azt a jegyzőkönyvet.

AZ ÜGYVÉD *(kérelmön)* Ó, hisz ön csak tréfál...

A GYILKOS S ha most azt mondanám önnek... *(Mosolyogva mérlegel)* Ha most azt mondanám... hogy eszemben sem volt őt megölni, legalábbis ez még messze volt — *(hatalmas erővel)* — de — mert — épp aznap délután a tükör előtt találtam... mely előtt illette magát... *(Elhallgat)*

AZ ÜGYVÉD *(halkan, sápadtan)* Úgy látom, ez csak a kiváltó ok lehetett, nem a valódi ok, Señor Alberto...

A GYILKOS *(rekedten)* No, lám! Ugye, hogy egy kukkot sem ért ön ebből?

AZ ÜGYVÉD *(bizalmasan)* El nem tudja képzelni, hogy mennyi mindent megérték én — ebből is!

A GYILKOS *(szemügyre veszi)* Nős ember ön?

AZ ÜGYVÉD Nem éppen.

Szünet

Valakit épp most akartam feleségül venni...

A GYILKOS Valakit ismer az ember tíz év óta, hitvesét, és az például soha tükör előtt nem szokott volt ácsorogni eladdig... és van egy baljós nyaklánc is, amit soha eddig fel nem vett... és most egyszerre felveszi... sokszor egymás után... — no, mit szól e kis kószolóhoz? *(Nevet. Szünet. Fűrészli az ügyvéd arcát)*

AZ ÜGYVÉD *(jegyez, lassan, meggondoltan)* Szóval minden túl gyors változás gyanús... Tán ezt akarja ezzel mondani?

A GYILKOS *(mosolyog)* Volt alkalmam, hogy meglessem őt másban is, D'Aurignac uram. Délutánonként a függöny mögé rejtőztem. *(Elpirul)* Ebéd után a feleségem lefeküdt. Nem aludt. Álmodozott. Egyik pillanatban így kiáltott: szeretlek, szeretlek, édes...

AZ ÜGYVÉD *(jegyez)* Nem vonatkozhatott ez kegyedre?

A GYILKOS *(bosszúsan)* Nem!

AZ ÜGYVÉD *(jegyez)* És vannak erre bizonyítékai?

A GYILKOS Vannak.
AZ ÜGYVÉD S melyek azok?
A GYILKOS Szemtelenység.

Szünet

AZ ÜGYVÉD *(elkészült a jegyzéssel, sóhaj)* Jaj, bizony! *(Megtörli homlokát)*
A GYILKOS *(gyanakodva)* Vajon... Most mit vág oly bölcs arcokat? Most mindent tud, mindent megértett, azt hiszi?
AZ ÜGYVÉD Azt bizza rám. *(Jegyzeteket tesz)*

A gyilkos szűrös szemmel figyel

Ejnye csak, azt a találó kifejezést... a kutyafáját! Megvan — jó! *(Újra előveszi jegyzőkönyvét, gyorsan jegyez)* Emésztő féltékenység... úgy van. Nagyszerű.
A GYILKOS *(megvetőn)* Most mit akar e bárgyúsággal? Ezt jegyzi fel ily mohón?

AZ ÜGYVÉD Azt is csak bizza rám. A bíróság előtt éppen nem bárgyúság az ilyesmi, señor. Mert más kérdés, hogy mi egy szó valódi értelme és mi az akusztikája. És én, ki művész vagyok, nem is mindenkor az értelem követelményét tűzöm célomul, mint inkább a szó hangzására figyelek. Emésztő féltékenység, olyan szólam ez, amelytől egy bíró esetleg hideglelést kaphat, ugyanakkor, mikor az ön finom elemzéseit fitymálva elveti...

A GYILKOS Csak hogy mindezt én nem a bíróságnak szántam ám, uram. Hall engem? Kizárólag az ön számára, D'Aurignac Mátyás úr! Ezt vegye tudomásul, kérem, hogy ne kelljen kétszer mondanom.

AZ ÜGYVÉD *(kétségbeesve)* Hát el akarja pusztítani magát mindenáron?

A GYILKOS El. És nyugodt lehet, nem fognak kivégezni — efelől gondoskodtam én. *(Csenget)*

AZ ÜGYVÉD S ha mindezt mégis feltárom — tilalma ellenére is?

A GYILKOS Beszélhet, ami jólesik. Legfeljebb tagadok. Bizonyítéka nincs.

AZ ÜGYVÉD *(mormogva)* Azt kegyed nem tudhatja olyan biztosan...

HENRIK *(a gyilkos szolgája balról bejön)* Parancsol, señor, itt vagyok.

A GYILKOS Azt mondtad, hogy mindenre hajlandó vagy értem, fogadkoztál, hogy nehéz órámban számíthatok majd rád. Állod ezt még?

HENRIK Állom, jó uram.

A GYILKOS Az élet nehéz órája most elkövetkezett. El kell búcsúznom e világtól, Henrik!

HENRIK Ó.

A GYILKOS Igen, igen, ez így van. Pátrik püspök napján, kora hajnalban ott légy a tárgyaláson... S mielőtt hozzám nyúlának, megbeszélésünk szerint fogsz cselekedni.

HENRIK Úgy teszek, señor.

A GYILKOS Ne forgasd már a sapkád folyton...

HENRIK Nem igazgatom.

A GYILKOS Ha pedig cserbenhagynál vagy megcsálnál, Henrik... abból is rád semmi rossz nem háramolhat... Következmény többé nincs — megérted ezt?

HENRIK Megérttem, jó uram.

A GYILKOS Csak annyi, Henrik, hogy netán egy fájdalommal több... *(Elhallgat)*

HENRIK Ne keserítsen, señor. Űgyis csupa nyomorúság már az életünk...

A GYILKOS A feleségednek üdvözetem. S a gyerekeidnek majd adjátok át, amit kijelöltem nekik. Fanchonnak is. Minden egyebet a szegényeknek adjatok. Isten veled. *(Kezet fog vele)*

Henrik kezet csókol neki, átöleli karját, mind a ketten sírnak. A gyilkos kibontakozik Henrik öleléséből

HENRIK Nem akarja megvédeni magát, señor?

A GYILKOS Ejnye, no, még te is! Sokallanám ezt! *(Elutasító mozdulatot tesz)*

Henrik kimegy

AZ ÜGYVÉD *(aki eddig szemérmesen jegyzeteibe merült el)* Volt valaki, akire féltékeny lehetett?

A GYILKOS Volt.

AZ ÜGYVÉD *(jegyez)* Megmondhatja, ki az?

A GYILKOS Meg, meg, még azt is, hogyan. Mért ne? Voltaképp még szívesen is beszélök én minderről...

AZ ÜGYVÉD *(jegyez)* Nem tudhatjuk, señor. Lehet. Mért hátha szívesen beszél...

A GYILKOS *(megáll előtte. Gúnyos fölényel)* Hát jegyezze csak fel hamar, hogy egy tetű járt házunkhoz különleges csokrokkal, magas mellényben. Nagy lassan, óvatosan lépkedett... S egy szót se szólt, s hogy elszólta volna magát?... soha, soha, soha... *(Kiáltva)* És olyannyira becsapott még engem is, hogy magam megtiszteltem őt, még nevet is adtam neki — úgy hívtam őt: a néma barát...

AZ ÜGYVÉD *(felugrik, sápadtan felordít)* Ki volt ez az ember?

A GYILKOS *(meglepve)* Mi baja?

AZ ÜGYVÉD *(rekedten, hörögve)* Ki volt e személy? A nevét! Könyörgök, uram... Señor Alberto — hát könyörüljön rajtam...

A GYILKOS Azt hiszi tán, bolond vagyok én egészen? Hogy kiadom szégyenemet önnek?... Hogy egy ilyen tönkretelhetett — az életemet? D'Aurignac úr, vagy nem tudja tán, hogy mi a halálos szégyen? Hiszen én hiú ember is vagyok.

AZ ÜGYVÉD *(tompán)* Sajnos, már megtanultam én is, hogy mi az.

A GYILKOS *(meglepve, fűrkészőn)* Már megtanulta — úgy?

AZ ÜGYVÉD Meg, meg, uram. Hisz éltünk mi már mind a ketten negyven évet, Señor Alberto.

A GYILKOS *(gyanút fog, parancsolón)* Nem érdekel. *(Keményen)* Ön ezzel nem fog hatni rám...

AZ ÜGYVÉD *(leül, szomorúan mosolyog)* Hát jó, señor, hisz láthatja, már nem is kérdezem...

A GYILKOS *(fel-le jár)* Úgy, úgy bizony...

Szünet

AZ ÜGYVÉD *(feláll, sápadtan, új merészséget próbál)* És tetten érte őket, Señor Alberto?

A GYILKOS *(nevet)* No nem!

AZ ÜGYVÉD Hanem?

A GYILKOS Hiszen ha együtt érem őket, talán meg sem ölöm. — Csak hogy bujkált ám, kisiklott, mint a hal. Halászott ön gyerekkorában kézzel? Kisiklott a hal, mert síkos, fűrgé lény...

AZ ÜGYVÉD Akkor ön honnan tudja mindezt?...

A GYILKOS Mit?

AZ ÜGYVÉD Hogy csalt.

A GYILKOS Hogy honnan? *(Szünet. Melléje megy, a vállára csap)* Hallgass hát ide, te tökfilkó. Fülelsz?

AZ ÜGYVÉD Én hallgatom, señor.

Egy pillanatnyi szünet

A GYILKOS *(felháborodva, lihegve)* Eh, ugyan, beszéljek én itt, te tökfilkó? Ha ennyiből sem értesz meg...

AZ ÜGYVÉD *(mosolyog)* Kezdem már azt hinni, hogy ez csak felfuvalkodottság, semmi más...

A GYILKOS Mi, mi, no mi?

AZ ÜGYVÉD Vagy nagyképűség még inkább, tisztelt señor. Az efféle nagy titkolódzás... képzelgés, hogy az ön esete magában álló, egyetlen eset a földgolyón, amit más meg sem érthet...

A GYILKOS *(csendesesen)* Állj meg már az ügyvédi nagy hadarásban...

AZ ÜGYVÉD *(mosolyog, rekedten)* Lám, ugye, hogy elgyengül ön, határozottsága is hogy összecsuklik, mihelyt gyengeségét szíven szűrja valaki... Hisz valósággal sápadozik, jó señor... Nem tartja szerénytelenségnek?

A GYILKOS Mit?

AZ ÜGYVÉD Az ilyen fokú zárkózottság, úgy képzeli, méltó gondolkodó főkhöz, mint kegyed? Vagy olyan rendkívüliség az élete, talán oly csudás furcsaság? *(Dühöngve)* Vagy mit képzelsz fölé, mit képzelsz?

A GYLKOS Ezt nem értem. A titkaim nem különlegességük miatt azok, hanem mert csupán az enyé-
mek...

AZ ÜGYVÉD (*magából kikelve, kivörösödve*) Csakhogy más embereknek is van életük, te tökfilkó. És, ami egész egyedülálló a földgolyón, az talán mégsem érdemes ekkora megbecsülésre vagy fontoskodásra, te tökfilkó. De hallasz te még erről egyebet is — remélem. A tárgyaláson pedig ezt mondd...

A GYLKOS (*mosolyog*) Semmit sem fogok mondani...

AZ ÜGYVÉD (*toporzékol*) Azt fogod mondani, amit parancsolok. (*Villámzó szemmel, ellentmondást nem tűrően*) Utánam mondasz minden szót, és bemagolod ugyanúgy, ahogy az emlékeidet. Tehát: hogy te... illetve ön, beszéljünk egymással emberségesen, úgy, ahogy azt elveim kívánják — tehát ön, Señor Alberto, kinn a belançoni kerti lakában orgián találta a feleségét. Belesett az ajtóhasadékokon, mégpedig nem is volt ott egyedül, hanem e szolgálával. E szolgál pedig meg fog esküdni mindenre, mint a karikacsapás, afelől kezeskedem. A tervrajzot holnap megkapja, és azon apró keresztekkel lesz jelölve, hol leselkedett. Az ajtók rosszak, rozogák és hézagosak, ezt már kivizsgáltam. Akkor pedig hazajöttek ezen szolgálával, és együtt tanácskozták meg a dolgot...

A GYLKOS Én a szolgálával? (*Nevet*)

AZ ÜGYVÉD (*folytatja*) S már el is határozták együtt, hogy kivándorolnak, ő is itt hagyja a feleségét, visszamennek az ön hazájába. Már a fiú csomagolni kezdett. Ekkor azonban a felesége hazajött. Kegyed a függöny mögül figyelte. Ő odaállt a tükör elé, s belemosolygott — az emlékezés furcsa mosolyával. Aztán kikereste baljós nyakláncát, amit még eddig sohasem vett fel, és azt is igazgatni kezdte a nyakán. S ez a látvány aztán tébolyítón hatott kegyedre. (*A homlokát törli*) Így juthatunk el a valódi igazságszolgáltatáshoz, kerülő úton. Mert ennek van akusztikája. Mit fog tehát mondani?

A *gyilkos neveti*

A részleteket ma éjszaka még jobban kimódolom. Én pedig ezt fogom ott mondani (*ügyvédi hanglejtéssel, mintegy próbaszónoklatként*): ...hogy védenem sokkal büszkébb, semhogy ő maga hozzájárulna, hogy azon orgia itt részletesen megtárgyaltassék. Azonban akarata és engedelme ellenére én mégiscsak kipuhítottam a részleteket is. És az az ember, akit itt, most, íme, a magas bíróság színe elé állítok, az részletes vallomást fog tenni erről is...

A GYLKOS (*sápadtan, elhűlve*) Miféle ember? Megőrült?

AZ ÜGYVÉD (*diadalmasan*) Azt majd meg fogja látni! FANCHON (*kinyitja az ajtót*) Szabad belépni, señor? Remélem, hogy nékem szabad. Szabad-e vagy nem szabad? Vagy itt már csupa pribék lesz ebben a házban? Mért bámul rám? Nem akar tán megismerni?

A GYLKOS (*káprázva néz az ajtó felé, mintha fény bántaná szemét*) Ah, Fanchon! Hát nem tudsz várni?

FANCHON (*az ajtóban*) Ne is lássam, azt akarja? Hiszen mindjárt elcipelik. Különben is kérnivalóm volna. Vagy nem akar meghallgatni? (*Hirtelen hévvel*) Okvetlenül beszélnem kell.

A GYLKOS (*nevet*) Micsoda hév. No gyere hát.

AZ ÜGYVÉD (*fel-le jár, mormogva, dühöngve*) Nőkkel én nem bírok, ez az én nagy bajom!

Fanchon előrejön, egy asztalnál, amelyen írószerszámok, iratok vannak, hirtelen megfélemedve megáll. Mintha mindent elfelejtett volna. A fejét lecsüggeszti

A GYLKOS No, mondd már gyorsan, mit kívánsz.

Fanchon hallgat

Ugyan, ne rágd folyton a körmödet...

FANCHON (*panaszosan*) Itt semmit sem lehet megtudni soha... (*Elhallgat*)

A GYLKOS Vagyis panaszolod, hogy téged mindig elfelejtjenek — igaz? Belátom: okod van panaszsra.

De ha egyszer ilyennek teremtett meg az isten, s ilyképp hatsz az emberekre — mit tehetünk arról? AZ ÜGYVÉD Kisasszony, tán szíveskedjék kissé felfokozni erőt és tempót venni, mert itt sokkal fontosabb ügyekről van most szó, amelyekről fogalma is van talán — remélem...

A GYLKOS (*elnézést kérően*) Nevelt lányom ő, a feleségem komornája volt...

AZ ÜGYVÉD (*elámulva*) Még nevelt lánya is van?

A GYLKOS Róla bizony senki sem vesz tudomást... (*Állánál fogva felemeli Fanchon fejét — mosolyog*) Igaz-e, Fanchon?

FANCHON (*panaszosan*) Hát velem most mi legyen, señor?

A GYLKOS (*gyorsan*) Azt nem tudom. Azt előre nem lehet tudni senkiről sem, Fanchon. Ami engem illet: gondoskodtam rólad — nincs mitől tartanod.

FANCHON (*felemeli fejét, élénkebben*) Ó, igazán?

AZ ÜGYVÉD (*gyorsan, sürgetően*) Szegény gyermek. Felfogom helyzetét. Nálunk helyet talál majd addig is, amíg az ügyek rendbe nem jönnek, ne féljen semmitől.

A gyilkos neveti az ügyvédet

A mi házukban menedéket fog találni, jó sora lesz ott, nyugodt lehet... (*Az ötlet élénkségével*) Nem éppen nálam, mégis annyi az, mintha csak nálam volna. Hall engem?

Fanchon ott áll lecsüggedt fejjel, az asztalon babrál

Hall engem, kisasszony?

A GYLKOS (*megsimogatja*) Álmos vagy megint?

Fanchon nemet int

(*Az ügyvédhez*) Túl hosszú neki egy nap. Kifárad. Más csillagzatra való.

Fanchon szeme megtelik könnyel

Látom, sajnálsz. Jó, megértem ezt. De mit tehetünk, el kell viselni, hogy az élet sodorjon, ahova éppen akar... Én, látod, ellen sem állok már, átadom magamat és egész szívvel annak, ami rám következik. Megérted ezt? (*Az ügyvédhez*) Rejtélyes lény, nem tudni, meddig terjed értelme...

FANCHON (*felemeli rá tekintetét*) Kérem, señor... Mit mondott kegyed Henriknek, señor?

A GYLKOS Hogyhogy mit mondtam néki?

FANCHON Mely megbízást adott ön néki?

A GYLKOS Hogy tartozik ez rád?

FANCHON Dehogynem. Maga, señor, ráparancsolt, hogy ő magát löje főbe, kinn, ha elítélik őnt...

A GYLKOS (*elsápad*) Ezt megint honnan veszed? Vagy már Henrik is ily hűtelen?

FANCHON Hogy volna hűtelen? Dehogysis hűtelen. Hiszen a vőlegényem.

A GYLKOS (*előrelép*) Megőrültél?

AZ ÜGYVÉD (*feláll*) Ez a világ egyre csodálatosabb lesz, señor, és minél öregebb az ember...

FANCHON (*kiált*) Henrik, Henrik, Henrik... (*Az ajtóhoz szalad*) Gyere be, most helyt kell végre állani.

Henrik bejön, az ajtóban állva marad

A GYLKOS Gyere csak közelebb...

HENRIK (*közelebb jön*) Itt vagyok, señor...

A GYLKOS Hát te mit csináltál?

HENRIK Megvolt annak minden oka, señor...

A GYLKOS Eszelősek vagytok mind? Hiszen te nő ember vagy, két gyereked van.

HENRIK A feleségem visszaküldtem falura az anyjához, señor...

A GYLKOS A gyerekekkel?

HENRIK Azokkal.

A GYLKOS Kidobtad szegény feleségedet?

HENRIK Ki én. Megvolt a példakép.

A GYLKOS Ja úgy?!

Kis szünet

AZ ÜGYVÉD És miért tette ezt maga, Henrik?
HENRIK Sokat bosszantott ő engem, señor, tetszik is tán tudni...
A GYILKOS Apróságok miatt tetted? Van eszed?
FANCHON Nem éppen apróságok miatt, señor...
HENRIK Az érzés önmagát neveli, señor. És ha megvan már a magja, annyi elég is neki. S amikor señorunk azt elkövette...

Szünet

A GYILKOS Fogtad magad, s kidobtad.
HENRIK Nem haboztam én soká... Kidobtam.
A GYILKOS Ó, gyűlölni való emberi bárgyúság! Hát felbomlásban vagytok? — ez az egész ház?
FANCHON De mért, señor?
A GYILKOS (Fanchonhoz) Egy szolgálival állsz össze, dajna — nevelt lányom vagy?
FANCHON De hogyha szeretem őt, señor...
A GYILKOS Eh, különben mi dolgom van véletek? — lerázlak én, egykettő végeztünk...
FANCHON De nem úgy, jó señor...
A GYILKOS Ej, takarodjatok!
FANCHON Hallgasson meg. Én nevelt lánya vagyok. Kegyed idefogadott. Igaz, hogy nem sokat törődtek velem, cselédsorban, a konyhában nevelkedtem, mégis szívem is van ön iránt...
A GYILKOS Ezt köszönöm, de unlak benneteket, elég volt...
FANCHON De mi lesz akkor Henrikkel, úristen, hogyha köteles lesz megtenni, amit a señor parancsolt neki?
A GYILKOS Ja úgy!
FANCHON Hisz akkor bezárják, vagy isten tudja, mi lesz még vele... (A szeme megtelik könnyel)
A GYILKOS Hát jó. Henrik majd úgy fog tenni, amint jónak látja. Mindenesetre most felmentem őt kötelezettsége alól. S ime: ez a hozományod.
FANCHON Nem úgy, jó señor...
AZ ÜGYVÉD (aki eddig egy karosszékből mosolyogva hallgatta mindezt, most feláll) Nem bizony, Señor Alberto, az igazságra fogunk törekedni mindenképpen, törhetetlenül! E lány fog segíteni nékem, most jövök rá...
FANCHON (sikít) Hazudjon hát valamit!
AZ ÜGYVÉD (diadalmasan) De minek hazudni ma már?
A GYILKOS Hát megőrültetek?
HENRIK (az ügyvédhez) Hisz nem muszáj az orruk hegyére kötni mindent, nem igaz?
FANCHON (a gyilkos lába elé veti magát) Mi tanúi leszünk... és azt vallanók, amit parancsol nekünk...
AZ ÜGYVÉD Azt már igen, okos beszéd...
A GYILKOS Hát álljatok meg végre, emberek. Kelj fel, te lány.

Fanchon feláll

Ez úgy van, Fanchon: bármit tesztek, a ti dolgotok ezentúl. Beleszólásom már nem is lehet semmi ügyetekbe. Nékem már csak egy mondanivalóm van e földön számotokra, Fanchon. (Nagy erővel) Aki nékem kinyitja a száját, emberek!...
HENRIK (közbekiált) Én magam úgyse láttam semmit, señor...
A GYILKOS Az úristen irgalmazzon annak, Henrik... (Szünet. Felindulásában néhány lépést tesz fel-alá)
AZ ÜGYVÉD (eközben, halkán) Okos lány vagy te, ne félj semmitől.
FANCHON (sírva) Hát meg akar már halni, mindenáron?
A GYILKOS (fel-le jár) Olyan nagy baj az? (Nevet)
FANCHON (zokogva) De mért, señor?
A GYILKOS (megáll előtte — melegen) Azért is, lásd... hisz úgysem élek én már — mit akartok tőlem? Nem vagyok én már itt köztetek... Az egész világgért akarok meghalni. Megérted ezt?
HENRIK (összeteszi két kezét, könnyörögve) De drága jó señor...
EGY HANG (az ajtó vagy függöny mögül) Két úr van itt, és szólni fog.

A GYILKOS Miféle úr?
CONRADIN DE LA SAINTE VIERGE (hangja a függöny mögül) Mielőtt még a bíróság kiszállana, még egy szót, señor. Először én szólítom önt, aki a Szent Szület tettem meg szívem hölgyévé...
A GYILKOS (kiáltás szakad ki belőle) Te jöttél hozzám, jó barátom, Conradin?
CONRADIN (hangja) Én vagyok itt, de nem lépek elő. Mi esdve kérünk néhányan, hogy védekezzél, nemesúr. A becsület kívánja így. Hogy érthetővé tudd, és mind ez egész világ előtt, fennkölt úr létedre mért emeltél kezét egy nő ellen...
AZ ÜGYVÉD Hallja ezt?
EGY HANG (kiáltva valahonnan) Ne tedd, ne tedd.
CONRADIN (hangja) Tudom, közember nem ezt tanácsolja majd, de más a mi becsületünk. Ezt gondold meg, señor. S én kezeskedem érte: minden kis szavad, amelyet kiejtesz: bírói serpenyőbe vettetik.
EGY HANG Én ellentmondok ennek.
A GYILKOS (a hang felé) Várj te ott. Különben ki az? Ki van ott?
HERÉDIA (hangja) Én vagyok itt, a bankárod, Herédia.
A GYILKOS Légy türelemmel, jó Herédia. Beszéded nagyon megrendített, Conradin...
AZ ÜGYVÉD (felkiált) No, hála néked, megváltóm!
HERÉDIA (előlép a függöny mögül) Ne tedd, ne tedd, ezt nem szabad... én ismertem a feleségedet...
CONRADIN (hangja) De mért ne volna szabad?
HERÉDIA Titkát a csőcselék elé veted? Megsebezted porladó szívét? Hogy átkozom én magam nappal, éjjel szüntelen, hogy képes voltam ilyet tenni... (Zokogva kiált) Jobb a halál ennél, Señor Alberto!

Szünet

A GYILKOS (tompán maga elé) No, lám.
EGY HANG (valahonnan) A bankárja!
AZ ÜGYVÉD (előlép) Egy bankár, Señor Alberto!...
HERÉDIA Ne, itt a pénzed is, az elszámolás, minden itt van, nehogy azt mondják, hogy nyereszkesz akarok halálodon... (Egy csomagot tesz le az asztalra)

Az ajtó felpattan

EGY HANG Utat, utat...
AZ AJTÓNÁLLÓ (belép, kiáltva) A magas bíróság kiszáll!
AZ ÜGYVÉD (máris izgatottan Fanchonhoz) Most menjetek, most menjetek...

Fanchon Henriket kézen fogva viszi ki egy kis ajtón

HERÉDIA (kiáltása) Vidd titkodat a sírba, Señor Alberto!... (Visszalép a függöny mögé)
AZ ÜGYVÉD (odaáll az ajtó elé) Magas kiküldött bíróság! Védencem már azért is, mert hisz idegen e városban, kerülni kívánt minden olyan látszatot, mintha megátalkodott vagy konok akarna lenni... sikerült tehát rávennem őt, hogy azt a jelenetet, mikor megölte a feleségét, bemutassa, vagyis újból végigélje magas bíróságok színe előtt... (Meghajol. A homlokát törli)
AZ AJTÓNÁLLÓ (fegyverét a padlóhoz koppintja) A kiküldött bíróság most bevonul!

A bíróság bevonul

A GYILKOS (nagyon sápadtan) Kérem bíráimat, hogy foglaljanak ott helyet a függönyök mögött...
AZ ÜGYVÉD (izgatottan az ajtónállóhoz) Remélem, színésznőről gondoskodva van?
AZ AJTÓNÁLLÓ Csak nyugodtan. Kinn vár az udvaron.

Susognak

ELSŐ BÍRÓ (előlép) Várjunk még! Jegyző! (A bíróság egyik tagja iratokkal az asztalhoz ül. Az első bíró papírlapról olvas) Vádolt uraság tehát elismeri, hogy ez itt az a helyiség, amelyben a gyilkosságot elkövette?

A GYILKOS Ezt elismerem.
 ELSŐ BÍRÓ Ily idő tájt?
 A GYILKOS Körülbelül.
 ELSŐ BÍRÓ Adja hát elő még egyszer az eset előzményeit.
 MÁSODIK BÍRÓ (*jóakarón, rábeszélőn*) Hogy erőteljesebb legyen benyomásunk az ügyéről...
 A GYILKOS (*tévetegen*) Előzőleg a feleségem egy barátunk látogatását fogadta.
 MÁSODIK BÍRÓ Itt?
 A GYILKOS Nem itt.
 MÁSODIK BÍRÓ Hanem?
 A GYILKOS A villám kertjében.
 ELSŐ BÍRÓ No, lám.
 EGY HANG Ez Belançon.
 ELSŐ BÍRÓ És ki volt ez az ember?
 A GYILKOS (*keményen*) Azt nem mondom meg.
 MÁSODIK BÍRÓ (*rábeszélőn*) Még most is ellenáll?
 AZ ÜGYVÉD (*felkiált*) A néma barát volt!
 ELSŐ BÍRÓ (*rendreutasítóan*) Az ügyvédnek most nincs szava!
 A GYILKOS (*főlényes, megvető mosollyal*) Csakugyan úgy nevezem őt. A néma barát...
 MÁSODIK BÍRÓ (*a jegyzőhöz*) Ezt jegyezze fel.
 A GYILKOS Mint mindig, most is virágot hozott.
 ELSŐ BÍRÓ Féltekeny volt miatta?
 A GYILKOS (*keményen*) Nem.
 MÁSODIK BÍRÓ És egyedül fogadta őt a kertben hitvese?
 A GYILKOS Egy nő is volt vele.
 ELSŐ BÍRÓ Ki volt e nő?
 A GYILKOS Ugyancsak feleség. A nevét nem árulom el.
 ELSŐ BÍRÓ Tovább!
 A GYILKOS Feleségem utóbb hazajött, és lefeküdt az ottománra... (*Mozdulatot tesz*) Itt... és álmodozott...
 MÁSODIK BÍRÓ Honnan tudja mindezt?
 A GYILKOS Megfigyeltem. (*Elpirul*)
 AZ ÜGYVÉD Ezt jegyezzük fel talán.
 ELSŐ BÍRÓ (*az ügyvéd felé*) Másodszor figyelmeztetem.

Az ügyvéd meghajol.

MÁSODIK BÍRÓ (*társához*) Talán e pontnál kezdenők!
 Első bíró int

AZ AJTÓNÁLLÓ (*kikiált az ajtón*) Próbamamzell!
 Egy színész nő libeg be az ajtón, selymekbe öltözötten.
 A bíróság a függöny mögé vonul

A GYILKOS (*nagyon sápadtan*) Ezt hogy csinálták?
 Hogy így hasonlít?
 ELSŐ BÍRÓ (*hangja a függöny mögül*) Kezdje csak el, és mondja néki sorjában a történeteket...
 A GYILKOS Feleségem lefeküdt a pamlagra.

A színész nő lefekszik a pamlagra

S ott álmodozott. Beszélt.
 ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) Mit beszélt?
 A GYILKOS Szeretlek... azt mondta.

Nagy csend

EGY HANG (*a csendben*) Aha!
 A SZÍNÉSZNŐ (*ismétli*) Szeretlek, édes!
 AZ ÜGYVÉD (*rejtéken szakad ki belőle a kiáltás*) Ezt felírni azonnal!!!
 ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) Az ügyvéd úr pénzbüntetést fizet.
 AZ ÜGYVÉD (*hangja*) Most boldogan.
 MÁSODIK BÍRÓ (*hangja*) Ön, úgy látszik, e helyt részletesebb vallomást szeretne tenni, señor.
 A GYILKOS (*keményen*) Nem kívánok.
 ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) Akkor folytassuk.
 A GYILKOS A feleségem aztán odament a tükörhöz...

A színész nő felkel, és odamegy a tükörhöz

(*Egyre szenvedelmesebben*) Ott illegette magát, kedveskedett.

A színész nő azt teszi, amit mond

ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) Így?

A GYILKOS (*gyűlölettel*) Ilyféleképpen.

ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) Folytassa.

A GYILKOS Aztán felvette láncát, azt a bizonyos nyakláncot, amely most is ott hever...

A színész nő teszi, amit mond

És illegette magát...

MÁSODIK BÍRÓ (*hangja*) Mondott is eközben valamit?

A GYILKOS (*rekedten*) Szép vagyok? Te tükör, mondd meg, szép vagyok? Ezt kérdezte.

A színész nő ismétli a szavakat

ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) És erre ön?

A GYILKOS (*rekedten*) Kileptem lassacskán a függöny mögül... (*Előremegy. Megáll*)

ELSŐ BÍRÓ (*hangja*) Aztán?

A GYILKOS (*tompán, maga elé, remegve*) Ezek mit akarnak tőlem?

MÁSODIK BÍRÓ (*hangja, sürgetően*) Aztán?

A GYILKOS Mindjobban előrecsúsztam, nem vett észre... Mégis azután tükreből észrevett. Ijedten hátrafordult...

Kis szünet

Én pedig... Én erre... (*Felordít*) Hagyjanak!

ELSŐ BÍRÓ (*hangja, sürgetően*) És ön, Señor Alberto?

A színész nő hátrafordul feléje. A gyilkos éppen a pillanatban a színész nő torkának ugrik, ledobja a pamlagra, és fojtogatni kezdi. Kis szünet

EGY HANG (*suttogó, izgatott, a csendben*) Megöli!

A színész nő sikolt. A bírák, mindenki előresiet rejtekéből. Dermedten állanak ott

A SZÍNÉSZNŐ (*sikoltva*) Segítség!

EGY HANG Válasszák szét őket! Megfojtja!

EGY MÁSIK HANG Megrázó csakugyan!

A színész nőt kiszabadítják a gyilkos kezéből

AZ ÜGYVÉD (*magánkívül, sápadtan*) Hisz borzasztó ez, uraim!... Ez borzasztó! (*A homlokát törli*)

MÁSODIK BÍRÓ (*az ügyvédhez szigorúan*) A maguk indítványa volt...

A GYILKOS (*líheg, maga elé beszél, szinte eszméletlenül*) Hát ezt akarták maguk? Ezt akarták?...

A színész nőt, aki támolyog, kivezetik. Szünet. A gyilkos irtózatossal zokogással borul az asztalra

Függöny

MÁSODIK FELVONÁS

Nagy pompával berendezett szoba az ügyvéd kedvesének. Phylíne gitárral a kezében járkal, dúdol, bebenéz a tükrebe. Az ügyvéd beles a jobb oldali ajtón. Szünet

AZ ÜGYVÉD Huk! (*Belép*)

PHYLÍNE De megijesztett már megint...

AZ ÜGYVÉD Ismét a tükör előtt, szép kisasszony?

PHYLÍNE Hát illik ez? — Hogy így leskelődjék?

AZ ÜGYVÉD Alighogy kiteszem megvéhéd lábam... a tükör elé áll...

PHYLINE S milyen beszéd ez is megint, D'Aurignac úr.
AZ ÜGYVÉD Hát egész különös a fordulat, hogy azt is elmondjam. Mért hallgat el, csak gitározzon tovább, kis Phylinae...
PHYLINE Úgy érdekel.
AZ ÜGYVÉD Hát persze, persze, érdekes. E señor, ez, ez, ez — egy furcsa macska voltaképp...
PHYLINE Mért mondja macskának, D'Aurignac úr?
AZ ÜGYVÉD Megint elhallgat — ejnye, no, én szeretem a gitárszót, ezt vegye tudomásul, kérem, s különösen ama forró spanyol dalokat... — no, játszszék hát.

Gitárszó

Ön kitől kapta eme démutkákat? — gyönyörűk! És tudja, mért azok? Mert szerények, olyanok, mint ön, kicsi Phylinae. De kitől kapta?
PHYLINE Kitől, kitől? — hát egyetlen gavalléromtól, találja el...
AZ ÜGYVÉD A tanító úrtól?
PHYLINE Hát attól, persze...
AZ ÜGYVÉD Csakugyan a tanítótól?
PHYLINE Mért csodálkozik, hát attól, attól...
AZ ÜGYVÉD Ez a tanító — no már!
PHYLINE Ó, ne szidja, az igen gáláns, finom úr...
AZ ÜGYVÉD (fel-le jár) Egy éhenkórász virágokat vesz?
PHYLINE Ez nem való, így szólni róla, mikor kedvelem.
AZ ÜGYVÉD Ön kedveli? De tudja-e, hogy épp e démutkát a juhok igen kedvelik...
PHYLINE Eszerint vagy én vagyok juh, mert szeretem...
AZ ÜGYVÉD Csak bárány — vagy...
PHYLINE Vagy ön, uram, mert engemet szeret, hisz én is olyan vagyok, mint a démutka, az imént mondta épp... De semmire sem válaszol. Én olyan vagyok, mint a démutka — a védenca pedig, e bús señor, akár a macska — mért?
AZ ÜGYVÉD No, mert oson, oson... nem is kérdezi, mi volt a fordulat?
PHYLINE Hisz folyton mindent kérdezek, és nem felel...
AZ ÜGYVÉD De felelek. Egy csókot ad előbb?
PHYLINE Most nem.
AZ ÜGYVÉD Hát felelek. Úgy prüszkölt, mint a macska, ha bekenik arcát szappanhabbal...
PHYLINE Furcsa hasonlat — de ki?
AZ ÜGYVÉD Hát ama señor, kis Phylinae. Fogom, fogom, gondoltam — el nem engedem... és szoritottam ökelmét — egy tapodtat nem engedek, gondoltam... S tudja, mi az eredmény?
PHYLINE Csigáz, csigáz — no, mondja már...
AZ ÜGYVÉD Kitudtam tőle mégis, hogy ki volt neje csábítója...
PHYLINE Csodálatos ember ön.
AZ ÜGYVÉD Hát nem csodálja tehetségemet?
PHYLINE Hisz azt teszem, D'Aurignac úr.
AZ ÜGYVÉD S most heves zenét kérek.

Gitárszó

Kiderült, hogy ő, e señor, mindent rég tudott, akár csak én.
PHYLINE Hogyhogy akárcsak ön?
AZ ÜGYVÉD Ezt csak úgy mondom. Mindent rég tudott, ő ugyanis utánaosont kis nejemnek...
PHYLINE Kicsi volt?
AZ ÜGYVÉD Akárcsak ön, a termet hasonló volt, igen, az, de más is hasonló volt benne...
PHYLINE Mit mond ön?
AZ ÜGYVÉD Ezt csak úgy mondom... Már megint tükörbe néz?
PHYLINE Ej, dehog — mért oly gyanús ön ma? Jöj-jön ide hát, D'Aurignac úr...
AZ ÜGYVÉD (közelebb megy) Egyszóval osont, mint a macska, s itt, e szónál kerekedik teljessé a macskáról elmondott parafrázisom. Az asszonyt különben is majdnem lakat alatt tartotta e kényes úr...
PHYLINE Akárcsak ön tart engem...

AZ ÜGYVÉD Láthatja, milyen sokban hasonló a helyzet. Mondom én.
PHYLINE Ej, ugyan ne nevezze annak — sért vele...
AZ ÜGYVÉD Ez sérti, kis Phylinae? (Nevet. Fel-le jár)
PHYLINE S ki volt a csábító, már azt is tudja ön?
AZ ÜGYVÉD Találja el.
PHYLINE Hát hogy találhatnám el egy ily nagy városban...
AZ ÜGYVÉD Itt van ő közel — a csábító...
PHYLINE Hogyhogy közel? — az udvaron?
AZ ÜGYVÉD Hány óra van most? Majdnem ott.
PHYLINE Ej, ne izgasson már.
AZ ÜGYVÉD A señor néma barátnak nevezte, azaz így becézte őt. Még most se sejti, ki lehet?
PHYLINE Hát hogy sejtethetném? A tejeslegény?
AZ ÜGYVÉD Hát az is lehet egy ily dáma udvarlója — mit gondol?
PHYLINE Az nem.
AZ ÜGYVÉD (egyre közelebb jön) Hát akkor ki? — Ön jól ismeri őt...
PHYLINE Én jól ismerem? Ne ejtsen már kétségbe, D'Aurignac úr...
AZ ÜGYVÉD Sőt kedveli.
PHYLINE Én kedvelem?
AZ ÜGYVÉD Hát ki az, akit ön kívülem még szeret? Vagy engem nem is szeret már, Phylinae?
PHYLINE Nem értem, mi van önnel ma, hát mi baja?
AZ ÜGYVÉD Hát féltékeny vagyok, hisz tudja jól...
PHYLINE De ily módon — nem értem önt.
AZ ÜGYVÉD Egy öregedő úrtól minden kitelik. Hát szereti?
PHYLINE De kit?
AZ ÜGYVÉD No, lám. Hát mégiscsak van lehetőség rá, hogy kedvel valakit kívülem is, ez nincs kizárva. Minthogy azt kérdezi, kit? — tehát ez elvben lehetséges. Jó, hát szereti, hát rendben van, hát szereti...
PHYLINE Hát meg akar örvíteni?
AZ ÜGYVÉD Akar az övé lenni, kis Phylinae?
PHYLINE Nem értem önt.
AZ ÜGYVÉD Akar az övé lenni?
PHYLINE Kié, D'Aurignac úr, a jó isten áldja meg...
AZ ÜGYVÉD No, látja, megint csak egy furcsa kérdés, azaz felelet, s a szíve ugyanazon rétegeből. Akar az az övé lenni? Van egy javaslatom. Tudja, mit? Most lássa be, hogy nagylelkű vagyok és engedékeny. Én ugyanis tudom azt: a lélek ingatag, elvágyik másfelé, új érdekesség, új világok csábítják, Phylinae... az ily esengés kiszámíthatatlan, s nem is igen szabályozható. Próbáljon ki tehát egy más világot, mondom én — akár egy utazó — egy kicsit szabadjára engedjük magát — egy hónapot szívesen adok önnek —, éljen ott, tombolja ki magát, próbáljon meg egy más szerelmet... Csak egy feltételem van: hogy hozzám visszatér, mihelyt belátja, hogy itt jobb volt nálam. Megegyeztünk efelől?
PHYLINE De mi felől?
AZ ÜGYVÉD Hát nem értett meg engem? Ne nézzen a tükörbe!
PHYLINE (sápadtan) Egy szót sem értek mindebből... És nem is néztem most tükörbe sem, az isten úgy segíjen...
AZ ÜGYVÉD Ugyan ne tettesse már magát...
PHYLINE Esküdjek meg a Szűz Máriám előtt?
AZ ÜGYVÉD Ön nem volt még az övé eddig?
PHYLINE De kié?
AZ ÜGYVÉD Ej, mindig ugyanaz a kérdés. Most mondta (az órájára néz), öt perce sincs, hogy kedveli az illetőt. De szereti-e úgy, ahogy egy szerető szokott, azt kérdelem én (hangsúlyval), már úgy, olyféleképp, ezt ön megmondja most, mert kertelést tovább én nem tűrök. Most ide néz, rám. Felelni tessék erre...
PHYLINE Úristen, de mit felelhetek?
AZ ÜGYVÉD Hát szereti?
PHYLINE Már szédülök. Én ártatlan vagyok, D'Aurignac úr...
AZ ÜGYVÉD Bűnösen szereti? (Ráordít) Egy-kettő ki vele!

PHYLINE Hát kínozni akar, D'Aurignac úr? (*Sírva fakad*)

Kis szünet

AZ ÜGYVÉD (*megettörli homlokát*) Most sír.

Szünet

Próbáljuk hát másféleképp. Ma névnapja van önnek, Phylíne. Itt e nyaklánc, megláttam és megvettem. S e házat, melyben lakik, önre íratom. És tanúk előtt perelhető ígéretet teszek önnek, hogy egy hónap múlva, ha e perem Señor Albertóval sikeresen, kedvem szerint, számításom szerint fejeződik be, hogy akkor elveszem önt, szeretőmet, feleségül, hallja-e? D'Aurignac Mátyás, én, Kocsin viszem végig a főtúcán, mint ahogy hitvesét az ember végigviszi — érti-e? Hát mit akar még? Csak épp azt kell bevallania, megcsalt-e már. S ha megcsalt, akkor is, csak tudni akarom, a tudásvágy ez! — szavam állom akkor is, esküt teszek akár a főbíró előtt, ha tetszik... (*Szünet. Ordít*) Ki vele!

Szünet

PHYLINE Ön engem így... hát kezét emeljek már magam ellen?... (*Elfordul, indul kifelé*)

AZ ÜGYVÉD (*megfogja karjánál*) Nem — megáll. Így nem intézhető el semmi sem. A formai megoldás híve vagyok. — Itt álljon meg. Akar felelni nékem, igen-e vagy nem? Most ide nézzen, rám. Egy megettört, öregedő ember esdve kérleli... szelíd vagyok. Imádom önt. Vagy hogy is mondják ezt az udvarlók? Meghalok önért, egy szaváért... Én nem szoktam hozzá az ily fényes szavakhoz és levelekhez, ajándékokhoz sem — engem nehéz életem nem ehhez szoktatott. De jól tudom, hogy ez hat csak a nőkre, és ma is, és évezredek óta mindig ez, a régi ma is jól beválik: esküvések, cukrok és szavak... S ha nincs szavad, hát levelek, még jobb is... dögölj meg! Nincs tőle levele?... szép rendben félretéve?... (*Megrázza Phylíne-t*)

Phylíne zokog

...szalaggal átkötözve — nincs? Megnézhetem? Fel-túrhatom a szekrényeit... Megengedi, kérem?...

PHYLINE (*felkiált*) Jaj, ez fáj...

AZ ÜGYVÉD Mi fáj, hogy szenvedést okoz nekem?

PHYLINE Hát örült, megcsípett...

AZ ÜGYVÉD Hogy pokolszenvedést okoz? Hogy ég az egész bensőm, és aludni nem tudok? — az fáj? Nem voltam macska, nem osontam, mert gyanútlan voltam, ez az én bajom. Sosem volt itt tűkör, mért van most itt egyszerre? Nézegetjük magunkat, tán álmodozunk is, mert netán holmi nagyobb változáson estünk át? És mért vettem most e nyakláncot önnek? mit gondolt? De hagyjuk ezt! Ki tudja? hátha nyaklánc is kell ilyenkor? Mert sokat tanultam ám, lelkelem — Señor Albertótól tanulok —, ezt tudja meg. S ha nem fogom e gazfickót (*ordítva*), ugyan-úgy fogok el-járni, mint señor tette...

PHYLINE Segítség!

AZ ÜGYVÉD Hallgat most mindjárt?

PHYLINE (*zokogva*) Kínoznak...

AZ ÜGYVÉD Nem hallgat el?

PHYLINE (*zokogva*) És meg akarnak ölni...

AZ ÜGYVÉD Zenebonát csap itt, ezen házban? Ez még mindig az enyém ám, kis Phylíne...

PHYLINE Vegye le a kezét rólam...

AZ ÜGYVÉD Akkor nincs hátra más! (*Tapsol*)

Phylíne indul kifelé

(*Útját állja*) Nem, nem, most itt marad! (*Megrágad egy csengőt, hevesen megrázza*)

FANCHON (*benyit*) Parancsoljon az uraság.

AZ ÜGYVÉD Még hányzor csengessek? Megmondtam, lesben állsz, s ha tapsolok, bejössz.

FANCHON Egy kicsit elaludtam kinn, D'Aurignac úr.

AZ ÜGYVÉD Ilyenkor alszol?

FANCHON Fáradt vagyok én, D'Aurignac úr...

AZ ÜGYVÉD A körmöd rágod? Silány nők. (*Phylíne-hez*) E nőt, mint tudja, társalkodónőnek szerződtettem ön mellé. Én fizetem, én tartom őt, én gondoskodom jövőjéről is [hogy férjhez mehessen, vagyis megmentem attól, nehogy vőlegényének kelljen majd főbe lőnie a saját gazdáját a bitó alatt, kinn, különben legalább húszévi rabság vár reá...] (*Fanchonra néz, szünetet tart*)

FANCHON (*halkan*) Ó, köszönöm, D'Aurignac úr...

AZ ÜGYVÉD S mindezt mért teszem? Hogy itt legyen, és lesse önt, és megfigyelje, mit tesz ön, és mit művel, amíg e pert viszem. Hogy mi lesz azután, meglátjuk. Láthatja: nyílt vagyok, én nyílt kártyákkal játszom... Ez a nő lesz akadálya annak, nehogy megszökjenek együttesen. Megértettél engem, Fanchon? Nehogy megszökhessenek.

FANCHON Megértettem, D'Aurignac úr!...

AZ ÜGYVÉD Ez felelet. (*Kifelé megy*)

PHYLINE (*vérpiros arccal*) Most ön áll meg. Ön megálázott engem, ó, a sárig, porig, köteles hát megmondani, kivel gyanúsít.

AZ ÜGYVÉD Kis ártatlan.

PHYLINE Ezt követelem öntől, nem, D'Aurignac úr, ez nem megy így tovább...

AZ ÜGYVÉD Nem megy? No, lám.

PHYLINE (*toporzékolva*) Ne csúsjön és csavarjon, eh, ne mesterkedjék, gyűlöletes ez a módja, végre minden tisztelget sutba vetek... Itt álljon meg, követelem öntől... (*Megrázza őt*)

AZ ÜGYVÉD Ejnye, no, hát így? (*Nevet*)

FANCHON Nem nézem én ezt! (*Elfordul*)

PHYLINE Szűz Máriám, segíts hát, mit tegyek? (*Odaszalad, és leborul egy kis oltár elé*)

Szünet

AZ ÜGYVÉD (*a csendben*) Imádkoznék, úgy, úgy, és minél többet, jól teszi...

FANCHON (*kitör*) Hát így kínozzák mindenütt a szegény nőket!

AZ ÜGYVÉD (*odamegy Phylíne-hez*) Van talán egy szemernyi kis maradék a jóból is szívében? Jó, én elhiszem. Hát álljon fel.

Phylíne feláll

Mit mond nekem?

PHYLINE Én hű voltam, D'Aurignac úr.

AZ ÜGYVÉD Ön maga mondta most éppen (*az órájára néz*), tíz perc előtt, hogy kedveli e csábítót...

PHYLINE Mely csábítót?...

AZ ÜGYVÉD Még mindig kérdezi? Hát azt az urat, aki volt oly bectelen, és elcsábította védencem, Señor Alberto feleségét is.

PHYLINE Ki csábította el? Én nem tudom.

AZ ÜGYVÉD Ön nem tudja? Nézzon csak ide szemem közé...

PHYLINE (*feljajdul*) Megint gyötörni kezd!

AZ ÜGYVÉD Hát jó, ne siránkozzék, jó, rövid lesznek. És úgy teszek, közlöm a száraz tényt. Señor Alberto hitvesét... a tanítója csábította el... aki kegyed tanítója is, aki naponta órát ad itt önnek, mert felkértem erre én, ökö, magam, hogy műveltebb legyen...

PHYLINE (*ámulva*) A tanítóm?

AZ ÜGYVÉD (*hévvel*) Hát hogyan, az, akit szeret...

PHYLINE Az nem lehet. Mely tanítóm?

AZ ÜGYVÉD Mely tanítója, kérdezi? Hát hány tanító jár ide?

PHYLINE Ej, nem lehet. Vagy fondorkodik csupán? Hogy hívták ott azt a tanítót?

AZ ÜGYVÉD (*Fanchonhoz*) Még nem jutott eszedbe most sem, hogy nevezték egyszer kinn az utcán?

Mikor kinn voltál... most sem jutott eszedbe még?

FANCHON Még nem, D'Aurignac úr.

AZ ÜGYVÉD Tehén.

FANCHON A házba hozzánk ő csak egy hónapot járt.

AZ ÜGYVÉD És annyit elég volt neki.

FANCHON Az úr barátja volt.

AZ ÜGYVÉD S itt hat hónapja van. És én az életemet, minden boldogságom bízta rá...
 FANCHON A gazdánk úgy hívta csak: néma barátom, mert mindamellett igen szívelte...
 AZ ÜGYVÉD No, lám.
 FANCHON És mert... a száját is alig nyitotta ki, már akkor képzeli! — ha férfiakat szimatolt a közelben...
 AZ ÜGYVÉD No, lám. És én is hogy szerettem őt. De ismételd csak el! Hogy nézett ki?
 FANCHON Magas mellénye volt, nyakig...
 AZ ÜGYVÉD Ön hallja ezt?
 FANCHON És démutkákat hozott asszonyomnak...
 AZ ÜGYVÉD Ezt is hallja, nemde, kisasszony? A démutkáit nézze meg!
 FANCHON És török szegfűt gyakran...
 AZ ÜGYVÉD Azt is. Persze. Tegnap volt itt török szegfű... Ott a sarokban, én magam láttam. S mit szól mindehhez most életemnek minden boldogsága — ön? Hát ilyen olcsó, ilyen semmiség az életem?...
 FANCHON És igen hivatalos volt.
 AZ ÜGYVÉD Ön hallja ezt? S a señor, ez a szörnyeteg, a féltékenységnek e szörnye, vakon bízott benne, hallja ezt? Mert csúnya volt...
 FANCHON Egy magas, barna ember, igen szikár, meredek...
 AZ ÜGYVÉD Ó, én ökör! *(Fejét veri)*

Kis szünet

FANCHON Most mehetek?
 AZ ÜGYVÉD Hogy én is mért nem borulok le oda, ni! *(Az oltár felé beszél)* Ha isten vagy, hát könyörülj, hát nem tudsz könyörölni rajtam, öregedő emberen? *(Sírva fakad, kimegy)*
 PHYLINE *(odalép Fanchonhoz)* Te azt állítod, hogy az én tanítóm csábította el az asszonyod?
 FANCHON Én nem állítom, azt mondják...
 PHYLINE *(nézi őt)* Hát tudd meg, hogy ez lehetetlen, Fanchon...
 FANCHON Mások azt mondják, hogy nagyon lehetséges...
 PHYLINE Jó lány vagy, hát nézz reám... én olyan rossz vagyok?
 FANCHON Kilel a hideg, esküszöm, éntőlem semmi sem függ, kisasszony...
 PHYLINE Olyan nyomorult vagyok...
 FANCHON Ó, tudom én... *(Ásít)*

Phyline leverten áll a helyén

Hát így bánnak a szegény asszonyokkal.

Szünet

PHYLINE *(hirtelen jajongva)* No de nem lehet, ez nem lehet, én ismerem őt, nem lehet...
 FANCHON De mért ne lehetne? Hát nem büjt tán belé? Vagy belelát a férfiakba?
 PHYLINE Mondd, te láttad őt, mutatták már neked a tanítómat?
 FANCHON Láttam, hogyne, tegnap messziről.
 PHYLINE És állítod, hogy az?
 FANCHON Utánacsusszantunk az utcán...
 PHYLINE Erre felelj.
 FANCHON Jaj, de faggatnak, én nem állítok semmit...
 PHYLINE Akkor hogy mered ezt mondani D'Aurignac úrnak, felizgatni őt?
 FANCHON Hát az, hát az, nyugodt lehet, hogy ő az, mérges merek akár venni rá...
 PHYLINE *(megtörten)* Úrjézusom...
 FANCHON *(csendesesen)* Hát szereti?
 PHYLINE *(fel-le jár — jajongva)* Ezt nem bírom... Én meghalok, én elveszek...
 FANCHON Most mit csináljak véle? Hallgasson reám, kisasszony...
 PHYLINE Ó, Fanchon, én meghalok.
 FANCHON Vagy megöleljem — mondja? *(Megöleli őt)*
 PHYLINE Hagyjatok, hát hagyjatok. *(Kibontakozik)*
 Te hallottad, hogy D'Aurignac úr mivel fenyegetett

meg, hogy példát vesz a gazdáról, és megöl engem?
 FANCHON Nekem is mondtotta, bizony...
 PHYLINE Hogy megöl?
 FANCHON Bizony. E szóval mondta nekem: Fanchon, ha nem csippentem meg ezt a csirkefogót, akkor végzek ám magammal — vagy vele —, mármint magával — képzeli! —, még nem tudta ugyan, hogy mit fog tenni...
 PHYLINE És te mit feleltél erre?
 FANCHON Én a magam szavával csak annyit mondtam: D'Aurignac úr, nekem elég volt ilyenből egyszer is... Mármint hogy megöljék a nőt szemem láttára...
 PHYLINE *(oda fordul)* Te láttad azt is? *(Megrázkodik)*
 FANCHON Szép kis éjszakánk volt...
 PHYLINE *(feljajdul)* Ne meséld!

Szünet

FANCHON Egy szegény nő, kisasszony, gondolja csak el...
 PHYLINE *(a szekrény felé megy. Megáll útközben)* De megértem, hogy csalt... És igazat is adok most már néki... ott tartok!
 FANCHON Egy bezárt nő!
 PHYLINE Ó, én is az vagyok. És én is rossz leszek, már látom, rossz leszek...
 FANCHON No, látja, szép kisasszony.

Kis szünet

PHYLINE És ő vajon szép volt szegény?
 FANCHON Ó! Gyönyörű.
 PHYLINE Szegény. No, lám — és belehalt. És mondd, valóban csalt ő, mit gondolsz? Az istenért!
 FANCHON Igen, hát mondjuk meg, kicsit, no. Hát nem volt muszáj néki? Mondja meg, hogy mit csinál különben egy nagy házba zárva? Megfulladjon? — képzeli! Vagy mit csinál a szépségével?
 PHYLINE *(keserűn)* Igazad van, úgy igaz.
 FANCHON A szépséget egy kicsit fitogtatni kell — no nem? Azt isten arra teremtette, hogy sokaknak mutogassa — különben hát krumpliorra is lehetne — egy férfinak az is jó... Hát mondja, nem igaz?

Phyline tünődve áll a helyén

S hogy aztán meg is környékezte, az a bizonyos...
 PHYLINE No, várj. Most ne szólj semmit. Várj. Az ajtót zárd le ott.
 FANCHON *(ugrik, lezárja az ajtót)* Ezt már igen... látja... *(Visszajön)* Ezt már szívesen. Most titkokat mond el talán...
 PHYLINE No, várj csak, ne beszélj, semmit se szólj. *(Egy szekrényben lázasan kutat, aztán elővesz valamit. Eközben)* Ha nekem bárki más ezt mondja róla, szeme közbe nevetek... *(Egy képet néz)* Egy melegszívű, kedves ember, ismerem, eléggé ismerem...
 FANCHON *(egy helyben áll, meggyőződés nélkül)* Igen.
 PHYLINE Úristen, mit tegyek? Nézd, itt a képe. Jöjj ide. Ez egy kis arckép. Én festettem róla. *(Nézi a képet)* Erről elhinnéd?
 FANCHON *(odamegy)* Pedig hát az.
 PHYLINE Még most is azt mondod? Nézd hát meg jobban, esdekelve kérlek.
 FANCHON *(a képet vizsgálgatva)* Mit mondjak? Úgy látszik, rosszul fest maga...
 PHYLINE *(reménykedve)* Talán csak azért gondolod, édes, jó Fanchonom...
 FANCHON Pedig hát az, akárhogy nézem is...
 PHYLINE Úristenem!
 FANCHON Mondja, hát szereti?
 PHYLINE Meghalok érte, Fanchon...
 FANCHON S csal is vele, mondja?
 PHYLINE Mit beszélsz!
 FANCHON Csak mondja meg...
 PHYLINE Hát esküszöm...
 FANCHON De nekem megmondhatja, bízást! Tudja, mennyi titkot mondtak már nekem? A señorunk megbízott őt is... *(mozdulatot tesz)* leskelődjek —

éppen így. S az asszony: annak meg az ajtót én zártam be... megmondhatja...

PHYLINE Ott a Szűz Máriára esküszöm.

FANCHON Hogy nem?

PHYLINE Hogy nem.

FANCHON A teljes eskü többet ér. A Szűz Máriára esküszöm, hogy nem...

PHYLINE Hát minden szentre is, ha akarsz, hogy nem...

FANCHON Hogy maga hú volt?

PHYLINE Az.

FANCHON Hát minek volt az? Van esze? Egy ilyen ügyvédnek?

PHYLINE (kérlelően) Ó, hagyj, nem illik ez...

FANCHON De mért ne illenék? Az hány költeményt tudott, s mind kívülről — ez meg... (arcot vág) ügyvéd fajta...

PHYLINE (könyörög) Hagyd ezt most az istenért — a képet nézzed szüntelen...

FANCHON Hisz nézem közbe mindig...

PHYLINE S mit szólnak most — még mindig azt tartod, hogy ő?

FANCHON Hát úgy rémlik...

PHYLINE Ez kínpad...

FANCHON Az, hát ő az, esküszöm, hát mit akar? Vagy mit mondjak magának? (A képet visszaadja neki)

PHYLINE És most mi lesz? Még gondolkodni sem tudok.

FANCHON Hát nehéz helyzete van, ismerem.

PHYLINE Most mit csináljak, Fanchon? Úristen. Hisz nincsen senkim. Mit csinálhatok én nyomorult?

FANCHON Hát nehéz helyzet, mert az ügyvéd nem jó fajta, látja, az megfogja ám az ilyet, huh! afelől biztos lehet. Tudja-e, hogy az a D'Aurignac úr összegyűjtötte most minden csalafintaságát neki, hol mindenütt volt ez ily néma barát? Érti már? Hogy másutt is, képzelje el.

PHYLINE Hogy másutt is? S mi az, hogy néma barát? Vagy nem értem már, amit ember beszél?

FANCHON Hát százfelé volt asszonyoknak lépesméze. Ez, ahol csak tanított: ez mindenütt betört a csirkefogó, mint a menyét...

PHYLINE (kitör) Ez már nem igaz, hát rágalom, ne folytasd, csupa szemenszedett hazugságot hordasz össze...

FANCHON (élvezően) Mit mondott, hogy nem igaz?

PHYLINE Oly nemes, tartózkodó — én csak ismerem...

FANCHON (élvezően) Hogy ismeri?...

PHYLINE Egy előkelő úr, és csupa jószág — inkább félnék —, eh, ti ostobák, ti ostobák! (Otthagya őt)

FANCHON (élvezően) Hogy ostobák vagyunk? Hát nézzen ide, szép kisasszony...

PHYLINE Undorodom tőletek — és menj a dolgod után... elég volt belőled, épp elég!

FANCHON (feláll) No és ha felakasztják?

PHYLINE (megáll a szoba közepén) Kitér?

FANCHON Hát őt, e néma barát urat. Van egy régi törvény, kisasszony — ezt D'Aurignac úr mondta nekem...

PHYLINE Mit?

FANCHON Hogy felakasztják. (Felsorolásba kezd) Egy doktor feleségét elcsábította, ez tisztán áll. Egy bíró feleségével is kikezdett, a dolgot most kutatják. Meg is mondják majd a bírónak, az pedig benne van a bíróságban is — már képzeled? —, ítélni fog felette.

PHYLINE (felkiált) Ne folytasd hát, hallgass már!

FANCHON No, látja csak. Jobb lesz, ha még leül...

Phyline erejét vesztve leül. Szünet

De még engem is, kisasszony...

PHYLINE Mit?

FANCHON Hát megkörnyékezett. És majdnem... esküszöm!

PHYLINE (feláll újra) Hát akkor itt maradsz. Most éppen órák lesz, így már igen. És mindezt a szeme közé vágod.

FANCHON Üljön csak le még!

PHYLINE Én kidobom.

FANCHON Azt jól teszi...

PHYLINE De nem is tudom, mit mondok majd neki.
FANCHON Minden rosszat, jól teszi. Még örülök is, ha kidobja őt, és fel is akasztják a gazembert, így szabadul a señor, szabadul a vőlegényem... Üljön ide le.

Phyline újra leül

És mit búsul miatta, mondom magának: egy rongyos ember, csirkefogó, hát nem az? aki úgy érti ezt a mesterséget? (Mesél) Minden vasárnapon egy kis csokrot, hétköznapokon egy virágot...

PHYLINE Akkor hát ő az.

FANCHON Őt mérföldre vásár van — vásárfiát —, még nekem is. Hogy honnan is volt annyi pénze?

PHYLINE Nem... Hisz nincsen pénze, Fanchon...

FANCHON S minden másodnap egy levelet. Azt sem?

Szünet

Ezt láttam magam, amikor kihúzta az ujjasából. Ott rostokolt mindennap az asszonyom szoknyája mellett, s mégis, ez se volt elég neki, még levelet is írt a bitang, hát nem kötnivaló az efféle fajta?

PHYLINE (feláll, s egy szekrényhez megy, s több csomagocskát vesz elő) Jöjj csak, dobd a kályhába...

FANCHON (élvezően) Ó, igenis. (A kályhába dobja lassan a csomagokat)

Phyline véle szemben áll, és nézi a pusztítást

(Élvezően) S mily drága papír ez! És maga is hogy összekötözte...

Szünet

Oly hiszékenyek ám a nők...

Szünet, kinn kopognak

PHYLINE (felrezen) Nyiss ajtót, ő van itt.

FANCHON (sebesen) Jaj, mit fog mondani?

PHYLINE Majd meglátod...

FANCHON Én elbújok.

PHYLINE Nem, szemben állsz vele.

Újból kopognak

FANCHON (könyörög) Jaj, nyisson ajtót maga, úgy félek, az istenért...

PHYLINE Mitől félsz?

FANCHON Nem tudom — itt fogja, hogy dobog a szívem.

THEODOR (hangja kinn) Egy magános vándor erre járt, és bebocsáttatását kérné, szép kisasszony...

Phyline Fanchonra néz

FANCHON (bólint) Ez ő.

Phyline az ajtóhoz megy, kinyitja

(Ezalatt) No, csupa reszketés vagyok...

THEODOR (bejön) Ma alkalmatlan vendég vagyok, úgy látom...

PHYLINE (ridegen) No, nem.

THEODOR S a hang is különös. „Tanító úr, a leckét nem tudom” —

PHYLINE Sőt, nagyon is.

THEODOR Majd meglátjuk. — Egy kis csokor...

PHYLINE Ma nem fogadom el...

THEODOR A névnapján?

PHYLINE Ah, nem törődöm azzal...

THEODOR Phyline napjával? Az istenért. Nem tudja tán, mily nevezetes ez a mai nap? Úgy látom, rosszkedvű. Hát felvidítom, jó? Elmondanám az egykori Phyline történetét, akarja-e? Szabad leülnünk? Ide tán a kályha mellé, ha megengedi.

PHYLINE Bocsánat, itt egy ismerőse van, egy régi ismerőse üdvözölni szeretné...

THEODOR Egy ismerősöm? Ó, bocsánat... Nem tudom ugyan, hogy honnan van szerencsém...

Fanchon meredten áll, és nem felel

PHYLINE Felelj hát valamit, Fanchon.

THEODOR (*Phyline-hez*) En annyi helyen járok... tesszik tudni — sokfelé tanít az ember... s mindenfelől annyi szépség inget... Jó napot, szép kisasszony!

PHYLINE (*Fanchonhoz*) Feleljek hát helyetted is?

Fanchon nemet int

De igen, Fanchon...

Fanchon hevesen nemet int

De igen, Fanchon. (*Theodorhoz*) Hallja tehát ön. — E lány itt azt állítja, no de nemcsak ez a lány...

FANCHON (*kiáltás szakad ki belőle*) Kisasszony, várjon hát!

PHYLINE (*rábámul*) Hogy várjak? Mit beszélsz?

FANCHON Hisz nem ő volt az, kisasszony...

Kis szünet

THEODOR Hogyhogy nem én voltam, de ki? (*Fanchonhoz*) Saját magam talán? (*Nevet*)

PHYLINE Ó, édes istenem! (*Megtántorodik — egy széknél dől*)

THEODOR Mi baja van, az istenért? (*Segítségére siet*)

FANCHON (*jajong*) Jaj, én is, én is... (*Ő is támoltyog*)

THEODOR Ejnye, mi a baj? Hát mi történt?

FANCHON Azt nem tudhatja ön...

THEODOR (*Fanchonhoz*) Hát üljön ön is le, hamar... (*Leülteti Phyline-t*) Fogadjon szót...

FANCHON Én inkább kimegyek, és lefekszem, kisasszony! (*Kimegy*)

THEODOR Mi a baj? Csak nem lett beteg épp a neved napján?

PHYLINE Ne kérdezzen.

THEODOR Hiszen didereg.

PHYLINE Ó, nagyon fázom, fázom...

THEODOR (*ráhajlik*) Látja, hűvös, havas még az idő, bár erősen tavaszodik, nem szabad ily könnyelműnek lenni... Most is, lám, alig figyel. Ön intelmeim nyilván nem fogadja elég komolyan. Adjon jelet. Figyeljen rá: igen vagy nem, tanító úr...

PHYLINE Igen.

THEODOR Könnyű kabátkák, kendőcskék — ez korai még, Phyline kisasszony, ezt nem szabad. A végén ez lesz minden bajnak kútforrása. Jöjjön hát a kályha mellé. Nem felel. Hát mondja szépen: igen, jövök, vagy felelje: nem, én nem jövök, makacs vagyok.

PHYLINE Igen, jövök.

THEODOR Oly meggyőződéstelen igenek. Hát rosszul van? A leckét sem akarja megtartani ma? Hát jó. Hát jövök máskor, ha kívánja. Ne csináljon gondot ebből. Az én időm nem becses. De mintha éppen rólam is beszéltek volna, mikor jöttem — úgy rémlik, vagy tévedek? Nem szól. Hát menjek el?

PHYLINE (*kitör*) Úgy gyűlölöm...

THEODOR Ó, engem gyűlöl?

PHYLINE Nem tudom, én semmit sem tudok. A leveleket most dobattam be a kályha tűzébe, egy perce sincs...

THEODOR Ah, úgy? Hát azért van itt ily meleg? (*Nevet*) Ej, nevéssen már végre maga is. S bús levélkéimet mért hamvasztotta el?

PHYLINE Ó, szegény levelek.

THEODOR Csak nem azért borús ön is, Phyline? E levelek miatt? Hát fél, tudom, hogy meg ne találhaszák. Ej, az ördög vigye mind, velem törődjék inkább, én még itt vagyok — e levelek írója, érzések forrása, költő — vagy miképp is nevezem már meg magam, ha önhöz szólok... Írok önnek még ma tízezer más költeményt...

PHYLINE (*felveti rá tekintetét*) Ah, költeményt, mily különös ön csakugyan...

THEODOR De miért ne? Hát ha szebbek lesznek, mint a régiek... Hisz telik tőlem, tudok én még olyat s egyre szebbeket, Phyline...

PHYLINE (*kitör*) De amikor engem meg akarnak ölni, tanító úr!

THEODOR Mit beszél?

PHYLINE (*kezébe rejti arcát*) Ó, én boldogtalan!

Szünet

THEODOR (*sápadtan*) Hát mi történt, Phyline? Vagy D'Aurignac úr kezd makrancos lenni? Lám, ezt gondolhattam volna.

Újabb szünet

PHYLINE Lám, a levelek s százszorszép költeményei... THEODOR Csak nem találta meg a leveleimet, Phyline...

PHYLINE (*göggösen*) Ó, azt már nem!

THEODOR Vagy virágaim zavarták meg lelke egyensúlyát? Átkozott virágok... nem, ezt nem engedhetem meg nekik. (*A kályhába löki a csokrát*) Csak nem volt durva? — könyörgök, méltasson válaszára...

PHYLINE Nem, most előbb jöjjön ide mellém, tanító úr, álljon ide... Hadd látom önt újra. Ó, ne csaljon meg engem, én árva lány vagyok.

THEODOR Milyen okot adtam ilyen gyanúra?

PHYLINE S oly hiszékeny vagyok. Oly szép volt havas estén lesni lépteit, hogy jön-e már, és ennek élni egész nap. S e ház... de hagyjuk ezt. Feleljen arra, amit kérdezek.

THEODOR Egész szívvel fogok válaszolni rá.

PHYLINE De kérdezzem-e vajon? Úristen, hogy félek — szóljon ön.

THEODOR Mit mondhatok azon kívül, hogy szeretem?

PHYLINE Nem, nem, én nem ezt várom ma öntől, tanító úr...

THEODOR Hát mit? Tán fontosabbat ennél?

PHYLINE (*szemléli őt*) Milyen békések az arcvonásai. Úgy érzem most, hogy ez az arc nem csalhat. Ugye, nem?

THEODOR De mért e fájdalom?

PHYLINE Ártatlan ön?

THEODOR (*mosolyog*) És mért e kérdés?

PHYLINE (*felugrik hirtelen*) Jaj, nem jár itt valaki?

THEODOR (*megfogja Phyline kezét*) Hát csupa rettegés?

PHYLINE (*kitör*) Én nem maradok itt tovább...

THEODOR (*boldogan*) No, végre-valahára...

PHYLINE Nem bírom el ezt, én mindent itt hagyok...

THEODOR (*szenvedélyesen*) Jöjjön el, kis Phyline, mi tartja itt? A kocsit jó előre kibéreltem két személynek...

PHYLINE (*rábámul*) Mely kocsit?

Szünet

Ön szökni akar, tanító úr?

THEODOR (*ránéz, mosolyog*) Üljön ide szépen, kis Phyline.

Szünet

Legyünk türelmesek — igaz. Szép nyugodalmasan beszéljük meg e furcsa helyzetet. És legyen engedelmes, jó kis növendék, mint azelőtt... (*Karszéket állít*)

Phyline leül

Hát jó. Hát így. Ön egyszóval el akar menni D'Aurignac úrtól, ha jól értettem, csakhogy komoly ez az elhatározás?

PHYLINE (*tompán*) Ó, nem tudom.

THEODOR No, látja, hogy nem egész komoly. Ezért kell hát gondosan vizsgálat alá vetni az ily gazdag kedély háborgásait.

Szünet

Itt akar hagyni mindent — jó. De nézzük meg előbb, hogy mit. Kényelmes otthonát?

PHYLINE Ej, megvetem.

THEODOR Hát jó. Ezt megveti. Én elhiszem. S e jólétet?

PHYLINE De gyűlölöm...

THEODOR No, lám, mi mindent gyűlöl ma már. S D'Aurignac úr védőszárnyait?

Phyline ráveti fájdalmas szemét

Hát jó, hát jó. Hisz nem mondom én, csak bőregérszárnyak azok, no de mégis szárnyak. S legyünk méltányosabbak: szegény volt, árva, s ő, D'Aurignac, oltalmába vette önt, sőt meg is vette ezt a házat önnek — s mennyi minden ajándékot, Phyline kisasszony. Gondolja meg: jólétben tartja, becézi...

PHYLINE (*felemeli feléje arcát*) Hát kínozni akar?

THEODOR Csupán az ön szavait idézem, s amit öntől tudok. (*Lassan, búvösen*) Hát jónak kellene tann lenni — nem? Hálásnak. Ön mondotta mindig így. És hűnek. Vagy nem annak? Talán rossznak inkább? Hűtelennek? Nem tudom. Titokban mondom önnek, senkinek se árulja el ezt a titkomat, különben megégetnek véle együtt... (*Mintegy kinyilatkoztatásképpen*) A szépségnek, kis Phyline, több köze van a bűneinkhez, mint az erényekhez. Nem figyel reám?

PHYLINE (*kitör*) Nem, nem törődöm semmivel, vigyen el magával, ó, vigyen el...

THEODOR (*egyre közeledik arcával — vadul*) Hát elviszlek, ne félj...

PHYLINE (*észbe kap, fel akar ugrani*) De tanító úr, mit csinál, az istenért!

THEODOR (*lefogja őt, vadul*) Ej, ugyan — mit csinálnék?

PHYLINE (*kétségbeesve*) Nem szabad, ezt nem szabad, tanító úr!

THEODOR Ej, nem vagyok én tanító, Phyline... (*Megcsókolja hosszan*)

Csend. Kinn kopognak. A szeretők szétrebbenek

PHYLINE (*bódultan*) Ki az?

FANCHON (*hangja kinn*) Hát én...

PHYLINE Most ne gyere be. (*Halkan*) Végem van.

THEODOR De mért?

PHYLINE (*kiált*) Kell valami?

FANCHON (*kicsit kinyitja az ajtót, a résen át*) D'Aurignac úr üzent, most épp, hogy nem jöhet estére vissza...

PHYLINE (*suttogva*) Ezt nem élem túl...

THEODOR De mit?

PHYLINE A bűnt.

THEODOR Ez bűn? (*Nevet*)

FANCHON Lefekhetek, kisasszony?

PHYLINE Mondtam már. Szükségem nincsen rád.

FANCHON De éjszakára?

PHYLINE Menj, lefekhetsz, jójszakát.

Fanchon becsukja az ajtót. Nagy csend

THEODOR (*a csendben*) Most egyedül vagyunk, Phyline.

PHYLINE Ó, jaj nekem. (*Az arcát eltakarja*)

THEODOR (*odalép eléje, behatón*) S ha bűn? Hisz bűnösök vagyunk mi, emberek, vagy látott már ártatlant itt e forró nap alatt... de fenn akár a messzi jég honában, Phyline, ott sincs az, amiről gyermeklelke egykor álmodott. Fehér palástban nem járhatjuk végig ezt az életet — a fehérségnek rövid életet adott e földön. S hogy ezt ki akarja így, én nem tudom. Én, látja, azzal kezdem, hogy boldog tudok lenni akkor is és így is — bármi ára volna...

PHYLINE Akkor maga volt.

Szünet

THEODOR (*mosolyog*) De jó Phyline, mi voltam én?

PHYLINE Mit mindig, jó Phyline, de gyűlölöm e szót.

Mily ravaszul pislákol most. Hisz alig ösmerem. No, ugye, maga volt? Ej, ugyan, mondja meg.

THEODOR (*már keményebben*) De ki? Én mindig én voltam, Phyline.

PHYLINE Ez csak beszéd. S mily idegen nekem.

THEODOR (*még keményebben*) Hát talán megváltoztam mostanában...

PHYLINE Hogy? — a lelke?

THEODOR Nem, talán az arcom is.

PHYLINE No, akkor mégis nagyobb bizonyosságot áhítok. (*Kiált*) Fanchon, gyere...

THEODOR (*utánaered*) Ej, nem kell mindjárt kiáltozni, Phyline. Isten tudja, mely rejtelmes dolgok zavarták meg...

PHYLINE Ó, már gondolom. A néma barát maga volt.

Csend

THEODOR (*mosolyog*) Hogy néma barát lettem volna?

PHYLINE Úgy mondják. Úgyeljen jól a szóra. (*Reménykedve*) Vagy nem ismeri e nevezetet? Vigyázzon most rám, és ne sebezze meg a szívem hamis szóval még jobban, Theodor úr...

THEODOR Bizony ez furcsa nevezet...

PHYLINE (*kérlelően*) Én úgy szerettem önt... s úgy hittem önben...

THEODOR Néma barát — mondja? Gondolkodom, kis Phyline...

PHYLINE Hát gondolkodni kell ezen?

THEODOR Igen. Mert olyan nékem, mintha lidérces, mély álmokból kiáltanak felém e nevet. Néma? Nem. De hallgatag barát én gyakran voltam, kis Phyline...

Nagy csend

PHYLINE Már nem szeret...

THEODOR Nagyon, Phyline, hisz itt vagyok.

PHYLINE Így nem mehetek semmire. Mindez semmit sem ér...

THEODOR (*mosolyog*) Ugye?

PHYLINE De megpróbálok mást is, még egy kísérletet teszek...

THEODOR Bátran, Phyline. Én is azt teszem, most határoztam el.

PHYLINE Kimondom hát e nevet is: Señor Alberto...

THEODOR Bátran. Ismerem őt, nemcsak őt — az ügyét, búját-baját — feleségét is jól ismertem.

PHYLINE Ah, úgy?

THEODOR Hát hogyné.

PHYLINE Talán tanított is nála?

THEODOR Azt is, persze, kis Phyline.

PHYLINE És ön... Alig merem...

THEODOR Mért fél? ha elkezdte. Ne álljon meg félúton.

PHYLINE Talán az asszonyt tanította ott is, tanító úr?

THEODOR Őt. Természetes. Én férfiakat sosem tanítok...

PHYLINE Most őszinte.

THEODOR Én mindig az vagyok.

PHYLINE De még egy kérdésem is volna. S nem félek tőle többé. Szerette ön azt a nőt? (*Szinte lelkesen*) E szegény gyönyörű kis asszonyt. Mondja meg nekem, de bátran, szépen, tiszta szívvel, valljon hát nekem: szerette őt?

THEODOR (*furcsa mosollyal*) Szerettem-e?

PHYLINE (*lesütött szemmel*) Feleljen erre is. Én megérdemlek ennyit, s ő a vonalmát, hiszen ő szép volt, s nálam bizonytalán különb...

THEODOR (*fájdalmas mosollyal*) Ő szintén kicsi volt. PHYLINE És szép.

THEODOR Igen. (*Szünet. Hirtelen indulattal*) Most mért hallgatott el? Mért nem kérdezi még tovább? még többet is? A sírból mért nem ráncigálja elő?

PHYLINE (*sápadtan*) Istenem.

THEODOR No, lám.

PHYLINE (*eltakarja szemét*) Úristen, mit csinálok én?!

THEODOR No, lám, ez okos szó, Phyline...

PHYLINE (*hirtelen, szinte magánkívül*) De Theodor úr, el akarják fogni önt — ő, csupa szenvedés vagyok —, ha ön volt az... könyörgök, maga miatt ölték meg? Legyen hát őszintébb...

THEODOR (*keményen*) Azt nem — őszintébb nem vagyok.

PHYLINE (*könnyek közt, rimázkodva*) Már nem szeret?

THEODOR Hisz azért vagyok itt.

PHYLINE (észbe kap, rémülten) Akkor hát mért van itt még mindig, istenem!

THEODOR No, lám, és mégis, én mindig itt vagyok. Nem elég önnek az? Mi végre mindent tudni? Szerénytelen szív! Mi szükség van e mindenféltre, hogy boldog legyen végre! Ki vagyok? Mi voltam egykor? Milyen volt az életem? Hát bűnös vagyok mindig — és ha úgy igaz? S ha ködkép volnék, régi csavargó... adjon az istennek hálát, hogy szeret...

PHYLINE Nem, nem akarom látni többé... Elég volt.

THEODOR (kitárja karját) Hát elmegyünk az éjjel — jössz velem?

Kinn zörgetnek

PHYLINE Ha mondom, elég volt — ne merjen hozzám nyúlni!

THEODOR Megszökünk, hát itt hagyjuk e gonosz hegyi várost...

PHYLINE (felkiált) Engedjen hát el!

Kis szünet

FANCHON (éji ruhában benyit) D'Aurignac úr van itt, és másokkal zörög a nagykapun...

PHYLINE (elveszve) Ó, úgylis vége mindennek... (Egy karosszékre dől)

THEODOR Ne, itt egy kulcs, menj, nyiss kaput...

FANCHON (ámulva) Már ide is van kulcsa magának?

THEODOR Ajánlom, Fanchon, most a szád befogd!

PHYLINE (Fanchonhoz — újólag megiszonyodva) No, lám, Fanchon, hát becsaptál, hát mégis ismered?

FANCHON (Theodor elé áll) Hát mért nem iszkol inét, Theobald úr, mit marad még itt?

THEODOR (szigorúan) A nevem most már Theodor, te, hallod-e?

Kinn újra zörgetnek

FANCHON Ah, Theodor — ja úgy! (Ránéz, kimegy)

PHYLINE (felugrik, fel-le szaladgál — lázasan) És most mi lesz? — Úrjzusom — olvasson legalább hamar...

THEODOR Ej, dehogy olvasok...

PHYLINE (lázasan) Akkor most mit csináltunk eddig? Hogy állok elébe, mit mondok neki?

THEODOR (hatalmasan) Hát hazudik vagy hallgat — mi más választása van?

Kinn beszéd hangjai hallhatók

PHYLINE Ha nem tudok, a szemem ki van sírva...

THEODOR (föléje hajlik, lágyan, kedvesen) Természetes az, Phylina, a lecke megható volt, s éppen vége van, épp menni készülök...

PHYLINE (hirtelen megerősödvé) Ez jó, ez jó lesz — könyvet ide gyorsan...

THEODOR (könyvet ad neki) Úgy. És éjjel ott legyen a vendéglőnél...

PHYLINE Nem bírok.

THEODOR Muszáj.

PHYLINE Úristen, nem bírok. Hát mondjon gyorsan valamit!

THEODOR (állva marad, mosolyog, teljes nyugalommal) E síkság kellős közepében fekszik Pádova. E mély völgyben a nap nevet. Altecchiero mester díszítette egyik templomát... S itt élt az egykori Phylina, akinek élete ma olyannyira meghatotta, nemde? Dómjában a diszkánt hatszor hangzik vissza...

Az ügyvéd belép, az ajtóban állva marad

(Növendékéhez) Melyik város ez?

PHYLINE (kissé túl hangosan is) E város Pádova.

THEODOR Úgy van, kisasszony, ön a földrajzban halad. E várost kedvelem. Sok pajtásom van itt — s ezek között van olyan is, akinek már az életét is megmentettem. Úgy reménykedem, hogy egyszer eljutok még ide is. De menjünk most tovább.

AZ ÜGYVÉD (előlép) Meglátjuk még, hogy eljut-e, csak később fog ez kiderülni. (Gyorsan, folyékonyan) Sikerült. Ma elfogatóparancsot eszközöltem ki ön ellen. És tudja, mért? Ne mukkanjon. A kezem között van a lista, de még más, egy sereg bizonyíték afelől: hogy ki mindenkivel volt viszonya. Hisz még tíz-tizenöt tükörben csillogtatta meg egyszerre hitvány pofáját. Nem mondom: engem a vagabondage finom, átszellemült formája mindenkor érdekelt, de ön egy ördög, pokolfajzat, meg fogom önt köveztetni, és ezt adja tudtára... (az ajtó felé mutat Phylina-re, aki időközben felállt, és kifelé megy) — ezt adja tudtára a növendékének is...

Theodor mosolyog

(Felingerelve) Hát e mosoly mit jelent megint? Tán azt, még azt is, hogy engem is megcsalt, kifosztott, hogy szerencsétlenné tett? (Öklét emeli rá)

PHYLINE (visszafut hozzá) D'Aurignac úr! — Könyörgök!...

AZ ÜGYVÉD Ön jól teszi, ha hallgat, kisasszony. Nincs mód a szökésre, nem, nem, Phylina. A kapuk őrei már értesítve vannak... majd a démutkáit hozza el a tárgyalásra is.

PHYLINE A tárgyaláson én is ott leszek, ne féljen, Theodor... (Kimegy)

AZ ÜGYVÉD (Theodor elé áll) Hát itt tartok? Hát így beszéltek egymással a fülem hallatára? S most? Mi mondanivalód van nékem? Hallgatsz? Néma vagy megint?

Theodor zsebkendővel megtörli arcát

S amellet finnyás is vagy, tán a leheletem bánt, hiszen az egész város minden szennyét rád kellene borítani, azt tenném, ha én volnék e város ura. (A homlokát törli) Itt már minden emberségnek vége van. És megint néma vagy? Hogy tudtál pedig szónokolni még az imént... milyen kényesen, hogy jártattad e nagyvilágban büszke szellemed. Hát hallgatsz? No de megtanítalak én beszélni mindenféle nyelveken, még szerencsére tudjuk, mit tegyünk. (Hivatalos hangon) Magát két pribék várja kinn az ajtó előtt. Innen egyenest a fogságba viszik. (Pénzes zacskót vet az asztalra) Itt van, adósa nem vagyok, az órák díja, még több, hogy ne vesszen éhen oda-benn...

Theodor elteszi a pénzes zacskót

És majd a tárgyaláson Alberto úr ügyében (behatón), amelyről szintén mindent tudok... nékem vallani fog, mint a karikacsapás, különben kerébe tőretjük — megértette ön? (Tapsol)

Két katona a jobb oldali ajtón bejön

És most mehet!

THEODOR (mielőtt menne) S a többivel vajon mi lesz?

AZ ÜGYVÉD Mit mond itt még? Miféle többivel?

THEODOR Hát összes többi néma társammal, jó D'Aurignac úr...

AZ ÜGYVÉD Mely társakról mer itt beszélni még?

THEODOR Hogy melyekről? (Nevet) Jó éjszakát, uram. (A két katona között lehajtott fejjel távozik)

Szünet

AZ ÜGYVÉD (utánabámul, aztán utánakiált) Mindet bitóra! Fel velük! És akármennyi van — egy hadsereget is... (A homlokát törli) Eh, rongyos nép... (Egy karszékre dől, ott szerencsétlenül csóválja a fejét. Majd a levegőbe bámul bele) Rongy házitanító...

A függöny lemegy

HARMADIK FELVONÁS

Szabad térség egy barlang előtt. A barlang bejárata jobboldalt a háttérben, előtte lábon álló nagy faszén

izzik. Fáklyák égnek — hajnal előtti sötétség. A barlanggal ferdén szemben, az előtérben összeácsolt emelvényen, egy hosszú asztal körül a bírák ülnek. Az emelvény előtt üres térség — ennek háttérében két pad. Az egyikken az ötödik bíró ül, piros főveggel, mint vádló, a másikon ül az ügyvéd. A barlang szádája és az emelvény között utat hagytak szabadon — ez osztja két részre a háttér embertömegét, melyet katonák örvonala zár el a bíróságtól. A bírósági oldalon, a nemesek számára fenntartott emelvényen néhány nemesúr ül gyaloghintáján vagy fapadon, közöttük Conradin de la Sainte Vierge és Herédia; jobboldalt a polgárok hada s gyülekező népe szorong: közöttük Phylina, Fanchon és Henrik. Mikor a függöny felmegy, tökéletes némaság van, semmi sem moccan. A bírák mozdulatlanul ülnek helyükön. Egy másik apród párnán hozza a bírói pálcát, aztán szintén távozik. Ezután a pap némán beszenteli az üresen maradt térséget. Mikor ezzel elkészült, felemeli egyik kezét. Még egy pillanatnyi csend. Ekkor kalapácsütés hallik

A PAP Meggyöntattam s meg is kentem őt. (Ott marad állva a bírói emelvény előtt)

ELSŐ BÍRÓ (feláll) Előttem hitet tett még tegnap este, hogy nem eretnek.

AZ ÜGYVÉD (feláll) Vagyona felől minden intézkedést megtett énelőttem.

ÖTÖDIK BÍRÓ (feláll) A mestert kirendeltem ide.

HARMADIK BÍRÓ (feláll) Halotti ruhájában fog itt állani.

NEGYEDIK BÍRÓ Eszerint minden készen áll, s ahogy kell, elvégeztetett.

MÁSODIK BÍRÓ (feláll) S mi, bírák hitet teszünk arra, hogy nem befolyásolt minket senki sem.

A pap felemeli a feszületet. Egy pillanatnyi csend

A BÍRÁK (együtt) Az isten úgy segítjen minket s minden szentjei.

Szünet

ELSŐ BÍRÓ Akkor hát kezdjük el.

Kalapácsütés. A bírák helyet foglalnak. A gyilkost azonnal hozzák

A GYILKOS (vörös selyem halotti ruhájában, kezén bilincsek. Mialatt a barlangból jön, fennen kiált) Balsorsomat én magam viselem!

Szünet

AZ ÜGYVÉD (felemeli kezét) E tiltakozás ellenére is én amellet vagyok, hogy titkos tárgyalás ily ügyben nem helyénvaló. A nép sem tűri ezt ma már.

EGY HANG Úgy van!

ELSŐ BÍRÓ (felemeli kezét) Hát jó, maradjon itt a nép. Elébe nézünk annak is, D'Aurignac úr!

Mozgás a tömegben

HARMADIK BÍRÓ (a csatlósokhoz) Az egyik bilincset oldjátok fel kezén.

Leveszik az egyik bilincset róla

MÁSODIK BÍRÓ Lelkében elkészült-e, Señor Alberto?

A GYILKOS Réges-rég túl vagyok már mindenem, urak!

ELSŐ BÍRÓ Akkor hát olvastassék, mint következik!

ÖTÖDIK BÍRÓ (mint vádló, feláll, olvas) Valljon ön afelől, Señor Alberto, granadai származású nemesúr, feleljen Isten előtt...

A pap felemelt kereszttel előlép

Mi készítette önt, vagy mi indoka volt, hogy hitvesét, Doña Elvirát ez év február hó másodikán, a lakásán, tükre előtt olyképp ölte meg, amint azt nekünk be is mutatta? Ön eddig minden indoklást

megtagadott efelől, megátalkodott volt, s mi, bírák talán hajlandók is lettünk volna, hogy e viselkedést méltányoljuk, s ügyét így, hallgatagság alapján ítéltük volna meg...

ELSŐ BÍRÓ (felemeli a pálcát) De meg is elégegvén már e hallgatást, mi egyszerűen pálcát törhetnénk... ÖTÖDIK BÍRÓ (tovább olvas) Am ügyvédje, D'Aurignac úr, mindaddig ingerelte belátásunkat s a nép fülét...

Moraj a tömegben

AZ ÜGYVÉD (keményen) Azt tettem én!

ÖTÖDIK BÍRÓ (tovább olvas) Míg szánalmunkat is felverte bennünk, s azt a gyanút, hogy e cselekedet mögött valóban oly indokok is rejtőzhetnek, melyek egész városunkat érdekelhetik. Ohajtjuk és reméljük, most már el is várjuk öntől, hogy itt végre vallomást tegyen. A felizgatott nép is várja ezt. Szálljon magába, s feleljen tehát. (Leül)

A GYILKOS (halk hangon) Ti, jó urak, megköszönöm előbb, hogy ide hoztatok, ki isten szabad ege alá és e bitó alá, mind a kettő hatását tett reám, és feloldotta némaságomat. Beszélni fogok itt.

AZ ÜGYVÉD (kiáltása) Hisz mondtam én ezt!

FANCHON (sikolya) Oly boldog vagyok! (Sírni kezd)

Mozgolódás a tömegben

ELSŐ BÍRÓ No, végre! Csakhogy észre tért!

MÁSODIK BÍRÓ Lassan beszéljen, minthogy olyik szó itt feljegyeztetik.

A GYILKOS (lassan, határozottan) Én oly dolgot követtem el, urak... ha jól meggondolom...

MÁSODIK BÍRÓ Még lassabban, señor!

A GYILKOS (nagyon lassan, mégis szenvedélyesen) Hát mondjátok meg nékem, ti urak, ki lehet biztos e világon afelől, nem éppoly helyzetben van-e, mint én voltam, mikor e tettet elkövettem...

Szünet

EGY HANG Hát ez mit jelent?

NEGYEDIK BÍRÓ Ez újabb vakmerőség? Lázítás? Mi ez megint?

MÁSODIK BÍRÓ Várjunk, urak. Kérdezzük ki. (A gyilkoshoz) Mi végre közli velünk ezt az észrevételét, señor?

A GYILKOS Csak avégből, hogy rámutassak: kár itt rendkívüli okokat keresni, jó urak. Balsorsomban nincs semmi különös — oly általános az!

EGY HANG No, no!

AZ ÜGYVÉD (feláll) Ezt állítom én magam is, urak. Nem mindnyájunknak vigyáznunk kell, magas bíróság?

A GYILKOS (fájdalmas mosollyal) De mire kell vigyáznunk, jó urak? Hitvesem belefásult már a velem való együttélésbe, kedveskedéseimet rég megunta...

ELSŐ BÍRÓ És kegyed?

A GYILKOS Én nem fásultam bele, uraim.

AZ ÜGYVÉD Védencem volt tehát az igazabb szív, magas bíróság!

A GYILKOS (mosolyog) Igazabb szív, urak? Melyik az igazabb?

ELSŐ BÍRÓ Az egyik elfásul, a másik nem fásul el — tudjuk ezt. Folytassa, Señor Alberto.

EGY KIÁLTÁS Ne hagyja magát, D'Aurignac!

ELSŐ BÍRÓ (leüti a kalapácsot) Az alacsony tömegnek nincs szava!

MÁSODIK BÍRÓ Mi hallgatjuk, señor.

A GYILKOS A feleségem már nem kedvelt úgy, mint azelőtt. És ez balsorsom lényege. Mert nem elég már maga az, hogy nem szeret? Am ennél még többet is akartam tudni...

EGY HANG Mit?

A GYILKOS Megmondom azt is azonnal.

Szünet

Két eshetőség lebeghetett volna tehát mint jövőnk a szemem előtt. Vagy az, hogy feleségem hű marad majd hozzám tovább is, s ha nem is szíve sugallata

szerint... s akkor talán keserűen gondol majd reám, mert azzal kellett együtt lennie, akit már nem szeret, tehát azt gyűlöli a kényszerek miatt, a bilincsek miatt...

Nagy csend. Megcsörrennek bilincsei

AZ ÜGYVÉD (*keserűn*) No, lám. Még mindig itt tartunk, señor?

ELSŐ BÍRÓ Folytassa csak!

HARMADIK BÍRÓ És mi a másik eshetőség, Señor Alberto?

A GYILKOS Hogy elveti magától mind e kényszert, felvett viselkedését megunja...

ELSŐ BÍRÓ S akkor?

A GYILKOS Akkor csalni fog.

Szünet

EGY HANG (*a hallgatósághoz*) No már.

AZ ÜGYVÉD (*feltekint irataiból*) Már akkor inkább meggebedjen, mondom én.

EGY HANG Úgy, úgy bizony.

AZ ÜGYVÉD (*feláll*) Nem így igaz, te nép?

EGY HANG Úgy van, D'Aurignac úr!

MÁSODIK BÍRÓ (*az ügyvédhez*) És gyönyörűség az, ha meggebed?

EGY HANG (*a tömegben*) Igenis, az gyönyörűség!

EGY MÁSIK Csak ha meggebed!

EGY HARMADIK (*kiáltva*) Semhogymegcsaljon, úgy igaz!

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Az alacsony tömegnek nincs szava!

MÁSODIK BÍRÓ S mi következik mindebből, señor?

A GYILKOS Hogy ott követtem el az első bűnt, hogy azt firtattam esztelenül, megcsal-e.

A PAP Mért esztelenül, Señor Alberto?

EGY HANG S ez bűn?

AZ ÜGYVÉD Épp ez a bűn, urak?

HARMADIK BÍRÓ No, várjon csak, señor...

MÁSODIK BÍRÓ (*jóakarón*) Ha mégis csalt netán, az különbség, señor...

AZ ÜGYVÉD (*kiáltva*) Hát csalt-e, csalt-e? Az éppen a lényeg, uraim...

CONRADIN DE LA SAINTE VIERGE (*feláll, felemeli kezét*) Kérdést teszek! Hogy férhet meg a hűtlenség a hitvestársi esküvel?

ELSŐ BÍRÓ Egy nemesür szólt — feleljen neki!

A PAP (*feláll*) Vagy ezek nem is voltak tán az oltár előtt megesküdvé, magas bíróság?

A GYILKOS Mi csakugyan nem voltunk valójában férj és feleség.

MEGKÖNNYEBBÜLT KIÁLTÁSOK Az más! No, lám! Hát mért nem mondja meg!

AZ ÜGYVÉD (*feláll*) Ez mi megint?

ELSŐ BÍRÓ (*feddően*) D'Aurignac úr nem tájékoztat minket eléggé...

AZ ÜGYVÉD Most hallom ezt először, édes uraim!

MÁSODIK BÍRÓ (*feláll*) A crimen kisebb így, nem hitvesgyilkosság.

HARMADIK BÍRÓ (*feláll*) Úgy van: a szajha hűségére nem kötelezhető, tehát ha csal, és megölik ezért...

AZ ÜGYVÉD (*kétségbeesve*) De mi a különbség itt, édes urak, hitves-e vagy nem hitves?

HERÉDIA (*kiáltása*) Az egész kérdés meg sem közelíthető!

Zajgás a tömegben. Kis szünet

ELSŐ BÍRÓ (*miután társaival tanácskozott*) Azt kezdem tehát, hogy elfogadja-e most ezt a nőt egykori hitvesének itt előttünk?

A GYILKOS Annak tekintettem úgyis mindig. Egykor le is térdeltünk egy kis oltár előtt...

A PAP Emelje fel a három ujját esküre, señor...

A gyilkos felemeli három ujját

(*Enunciációként*) Akkor hát hitvese!

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Akkor hát hitvesgyilkosság!

Szünet

S most folytassuk. Önnek, mint mondja, csak két eshetősége nyílt, illetve két eshetőség közül kellett választania...

A GYILKOS Nem képzelhettem el e kettőn kívül mást, magas bíróság, vagy a gyűlöletét kellett volna tőrönm, vagy a hűtlenségét, hacsak szegény lelkét nem akartam megfojtani benne... (*Harsányan*) Miután mi élőlények vagyunk, urak, lelkünk él és zajlik, s nyugtát a sír kapujáig nem leli.

Nagy csend

ELSŐ BÍRÓ Hát jó, señor. Mi mind megértjük ezt... Kinek van észrevétele?

EGY HANG Mit szól az ügyvéd ehhez?

AZ ÜGYVÉD Egyelőre hallgatok.

HARMADIK BÍRÓ S ön mely meggondolást választotta, señor?

A GYILKOS Egyiket sem, urak. Választás helyett megöltém őt.

Szünet

EGY HANG No, furcsán védekezik ez.

EGY KIÁLTÁS S mit tenne ma?

AZ ÜGYVÉD (*dühösen*) Úgy van, señor. Ha most jön rá e percben, hogy megcsalják, akkor mit csinál?

A GYILKOS (*odafordul*) Azt nem tudom, uram.

Nagy nevetés a háttérben

EGY HANG Ez megőrült!

A GYILKOS (*kiált*) Hát ez az egyetlen oly átok, melyet el kell viselnetek, emberek?

Nagy zaj

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Ott nyugalom legyen! AZ ÜGYVÉD (*feláll*) De mért, magas bíróság? Panaszom van. Mért ne hallgassuk meg itt a józan eszű népet is, hadd lássuk, mit szól az?

EGY HANG Eljen D'Aurignac úr!

AZ ÜGYVÉD Hadd lássa védencem is képzelgése külhatárait és azt, hogy mibe ütközik belé.

EGY HANG Úgy van, D'Aurignac úr!

ELSŐ BÍRÓ (*miután társaival tanácskozott*) Legyen hát úgy, a kedve szerint. Állunk elébe. Folytassa, Señor Alberto.

MÁSODIK BÍRÓ Mit kellett volna tehát tennie?

A GYILKOS Azt nem tudom. Csak egyet tudok, magas bíróság, hogy ölni nem szabad.

EGY HANG Hát mit?

EGY MÁSIK Csak csalni — hé?

Nagy hahota a háttérben

AZ ÜGYVÉD (*a tömegre mutat*) No, látja-e, hogy ki-nevetik önt?

ELSŐ BÍRÓ Hát hallgasson meg minket, Señor Alberto...

HARMADIK BÍRÓ Hát nézze csak. Az ügyvéd úr most arra hivatkozhat, hogy hisz kegyed nem is beszélt annak idején a próbatétel alatt...

AZ ÜGYVÉD Nem bizony.

HARMADIK BÍRÓ Hisz majdnem megfojtotta azt a kis-asszonyt, ott voltam magam is...

A GYILKOS Még akkor örült volt a lelkem, magas bíróság...

EGY HANG Nem akkor.

EGY MÁSIK Most örült meg, itt...

AZ ÜGYVÉD Ez nem jó akusztika, Señor Alberto...

A GYILKOS (*fájdalmasan*) Hisz tudom én, e világ nem ezt várja tőlem, ezt a töredelmet... (*Odafordul a tömeghez*) Ó, mily keserű a szó a számban. Mi volna, ha mind azt tenné, amit én tettem, te nép! Elkövetkezik ama perc, mikor már nem szeretnek...

EGY HANG Mért? Nem látom be.
EGY MÁSIK Hát muszáj annak elkövetkezni?
A GYILKOS (odafordul) Azt nem tudom.

Nagy hahota

HANGOK Hát ennek esze nincs. — Semmit se tud. —
De utálok. Hát felakasztják, rendben van.
A GYILKOS (a kiáltásoktól ingerelve, nagy fennszóval)
De hallgassatok meg, ha elkövetkezik, miképp kerül-
jük el? Vagy minden boldogtalan ölne ekkor, mind
azt tegye, amit én?
CONRADIN (feláll, felemeli a kezét) Kérdést tesztek!
Mi hát a megoldás, señor?
A GYILKOS (odafordul) Megoldás nincs, barátom Con-
radin.

Nagy hahota

AZ ÜGYVÉD (a gyilkoshoz; hangosan, hogy más is
hallja) Nem látja? Mint kutyák esnek önnek, nincs
esze?
EGY KIÁLTÁS Éljen D'Aurignac úr!
AZ ÜGYVÉD Előbb csak hadd fusson a falnak ő maga!
A GYILKOS (a kétségbeesés erejével) Hát muszáj ölni,
muszáj kegyetlennek lenni azzal, aki többé nem
szeret?

Csend

Ti megoldást akartok, emberek!? Barátaim!...
EGY HANG Ha így beszél, az más!
A GYILKOS (szinte magánkívül) Mit ér a bosszú, em-
berek? Emberszívek! Mit értem el vele? Ott feküdt
szegény holtan — ő, gyalázat ez! (Eltakarja karjával
arcát, zokogni kezd)

Nagy csend

EGY ALAK (a csendben) Én ettől hideglelést kapok —
elmegek. (Elmegy)
AZ ÜGYVÉD (ezelatt a bírákhoz) Most, most, urak,
utolsó pillanat.
ELSŐ BÍRÓ (leüti a kalapácsot) No, nézze csak, señor.
Őn őszinte volt, köszönjük. Most mi is őszinték le-
szünk...
A GYILKOS (még mindig ugyanazon keservvel) Mi
más ez, mint hogy megszállott rontás, ama kegyetlen-
ség vágya...
AZ ÜGYVÉD (a bírákhoz) Ezt még hagyni kell!
A GYILKOS És ölni akartam még akkor is, ha semmit
el nem érhettem vele...
ELSŐ BÍRÓ (leüti a kalapácsot) Hiába fáradunk tehát,
nem akar vallani?
A GYILKOS (kimerülten könyörög) Nem, nem, urak,
végezzünk, erre kérek, semmi másra — jó urak!
MÁSODIK BÍRÓ És elnézésünket nem kéri?
A GYILKOS (türelmetlenül, elkeseredve) Úristen, hogy
mért is állok itt!
HARMADIK BÍRÓ És minden kézzelfoghatóbb indok-
lástól elzárkózik most is?
A GYILKOS (könyörög) Ne kínozzatok, hisz oly fáradt
vagyok!
NEGYEDIK BÍRÓ Egyszóval belenyugszik sorsába, hir-
dessünk ítéletet elé?
EGY KIÁLTÁS Hohó! Nem úgy! Ki volt a csábító!

Óriási felzúdulás a tömegben

KIÁLTÁSOK Hát maguk játszanak vele? — A szentsé-
git neki!

Kövek repülnek be a szín előterébe

AZ ÜGYVÉD (a népre mutat) No, lám, señor...
ELSŐ BÍRÓ No, látja-e, hogy mi van itt?
MÁSODIK BÍRÓ Hát üljön le, señor, adjatok vizet is
neki...

A gyilkos leül

ELSŐ BÍRÓ Az eset ma már nem oly egyszerű, señor.
Mi nem faggatnók önt, de, lám, az ügyvéd úr kí-
váncsi, meg a nép...
AZ ÜGYVÉD Úgy van, urak, én nem is tagadom, a né-
pet azért hoztam ide ki...
EGY KIÁLTÁS Itt van az eszelős!

Újabb riadalom. A nép babonás tisztelettel enged utat
az eszelősnek és kíséretjének, akik a nemesek dobogóján
leülnek. Az eszelős nevet

Nézzétek, hogy vihog, ez bajt jelent.
HANGOK Hát ezt most ki hozatta ide ki? — Micsoda
praktikák!
EGY KIÁLTÁS Az eszelős van itt. Istenítéletet!
AZ ÜGYVÉD (feláll a padra) Ej, várjatok, ti nép, hát
bennem sincs bizalmatok?

Egy pillanatnyi csend

EGY KIÁLTÁS Halljuk D'Aurignacot!
AZ ÜGYVÉD (leszáll a padról) Folytassuk, jó urak!
(A homlokát törli)
MÁSODIK BÍRÓ (nevetve a gyilkoshoz) No, látja-e?
Megvadították ezt a várost, félelmeket hintettek el
benne...
ELSŐ BÍRÓ Nézze meg, hogy hányan vannak itt!
HARMADIK BÍRÓ A szorongásuk hozta ide őket, értse
meg!
MÁSODIK BÍRÓ A biztonságunkat ők rajtunk keresik,
señor...
ELSŐ BÍRÓ Ha tehát ön most nekünk vallomást te-
szén...
EGY KIÁLTÁS Az eszelős ott min nevet?
AZ ESZELŐS KIÁLTÁSAINAK MAGYARÁZÓJA Az
eszelős a féltékenységen nevet.
MÁSODIK BÍRÓ Kapóra jött. Térjünk hát vissza erre
is. Hiszen önt megcsalták, señor, arról ön nem be-
szél?
A GYILKOS (elszánja magát) Hát megcsaltak, ám jó,
legyen.

AZ ÜGYVÉD No, lám.
NEGYEDIK BÍRÓ Egyszóval megcsalták?
A GYILKOS Igen, megcsaltak, legyen úgy!
EGY HANG No, lám, beismeri!
AZ ÜGYVÉD S most csendben legyetek, ti nép!
EGY HANG Jól van, D'Aurignac úr!
A GYILKOS (konokul) S ha megtette is, urak, semmi
baj. Mert biztos vagyok benne, hogy csak engem
szeretett.
EGY HANG Most megint így?
MÁSODIK BÍRÓ Vigyázzunk csak. Ön nem így mond-
ta ezt az imént, señor...
A GYILKOS (konokul) Nem így mondtam, de most
így mondom, urak. Hiába volt a sok beszéd, hazud-
tam itt. Csak engem szeretett...
EGY HANG Akkor meg minek csalta meg?
A GYILKOS (odafordul) Azt nem tudom. Az ember
természete különös. Megcsalt, és azt hazudta, hogy
már nem szeret.
ELSŐ BÍRÓ S ön régen tudott már e dologról, señor?
A GYILKOS Bár sose tudtam volna semmit efelől.
EGY HANG No, már megint.
A GYILKOS Boldogabb volnék most...
AZ ÜGYVÉD (magából kikelve) Ha kinevetik, minden
utcakölyke ujjal mutat önre?
A GYILKOS Sokkal jobb lett volna, magas bíróság.
EGY HANG Ez egy számár.
EGY MÁSIK Beszéljen Belançonról, nemesúr!
ELSŐ BÍRÓ Úgy van, mit keresett a felesége ott?
MÁSODIK BÍRÓ Várjunk csak, kereskedjünk még
előbb. A próbatétel alatt úgy mondta önmaga né-
künk, señor, hogy mindig egy nő kísérte oda ki, ki
volt e nő?
A GYILKOS Egy férjes nő. Nem mondom meg, ki volt.
HENRIK (hangja) Nem mondom meg, egy nő — akár-
ki volt.
ELSŐ BÍRÓ (a csatlósokhoz) Hívjátok fel a bíróság
elé!
A HIRDETŐ (szócsövön át éneklő kiáltással) Ki volt
a nőszemély... ki ezen señor hitvesét Belançon fa-

luba kísérté ki... ne féljen tőlünk, büntetlen marad — álljon a bíróság elé!...

Szünet

ELSŐ BÍRÓ (*megállapítón*) Nem jelentkezik senki sem?

Szünet

Kérdezzük hát tovább.

Három kalapácsütés

HARMADIK BÍRÓ (*mérgesen*) Inkább ezt derítette volna fel az ügyvéd úr, jobban teszi.

ELSŐ BÍRÓ (*társához*) Ami végképp elmúlt — azzal nem vitatkozunk, most nézzük ezt. (*Az iratokból*) Ugyancsak ön volt az, ki személyesen megvallotta nekünk, hogy a hitvese vendégül látott ott kinn egy személyt.

HARMADIK BÍRÓ A kertben mégpedig.

ELSŐ BÍRÓ Még meg is nevezte őt egy bizonyos furcsa névvel — ez ki volt?

Nagy csend

AZ ÜGYVÉD (*diadalmasan*) Most pedig beszéljen a néma barátról!

A nép közt mozgalom

A GYILKOS Ej, jó urak... (*Hirtelen vad dühvel*) Hát nincsen istenetek, meghalni sem lehet tőletek?

ELSŐ BÍRÓ Vigyázzon, megkötöttem!

NEGYEDIK BÍRÓ Ha unja életét, a maga dolga — itt felelni kell.

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Nincs kegyelem. Felelni tartozik.

A GYILKOS (*kiáltva*) Mindez már régen volt, hogy mint volt, nem tudom...

HARMADIK BÍRÓ No, no, a néma barátokra csak emlékezni fog? Az férfi volt vagy nő?

A GYILKOS (*az átszellemültség egy újabb rohamában*) Nem mindegy-e az, magas bíróság, hogy ki jelenik meg egy asszony boldogtalan képzelete előtt olyan arccal, mellyel elhitetheti, hogy ő az álomkép?

Nagy zaj a tömegben

BÍRÁK HANGJAI Nem ezt kérdeztük — hagymázás beszéd...

AZ ÜGYVÉD Nem bölcseletet kérnek öntől — tényeket!

A GYILKOS (*enyhén, szelíden*) De kérek, jó urak, legyetek irgalommal, mi egy szegényről beszélünk, aki már nem él...

HARMADIK BÍRÓ (*szavába vág*) A tényeket! Mindez még bölcselet!

NEGYEDIK BÍRÓ Hogy ki volt az, csakis a személy érdekel!

A GYILKOS (*kétségbeesve*) Hát muszáj szellőztetnem titkait és netán szegényét is, jó urak...

NEGYEDIK BÍRÓ Most már muszáj!

HERÉDIA (*kiáltása*) Légy erős, Alberto, ne hagyj magad!

Nagy felzúdulás

A GYILKOS (*túlkiabálja a zajt*) Hát meg kell itt még ezzel is tapodnom emlékéte? És vajon mért akarja bűnömet a magas bíróság mindenképpen enyhíteni? Bűnös vagyok, az vagyok — megöltem, akit szerettem...

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Hallja tehát. Még azt is megmondjuk, hogy mi a célunk, Señor Alberto. Mi D'Aurignac úrtól úgy értesültünk, és a nép is azt hiszi...

EGY HANG Aha! Most adják be neki!

ELSŐ BÍRÓ Hogy itt a városban egy felforgató tanúzik, egy becstelen személy...

EGY HANG Most ehhez mit szól, nemesúr?

ELSŐ BÍRÓ Mi nem tudjuk, de úgy mondják, hogy ez beférkőzött a polgárok közé...

EGY HANG Besomfordált...

EGY MÁSIK Egy tanító!

ELSŐ BÍRÓ Úgy mondják, hogy egy tanító...

MÁSODIK BÍRÓ S éppen az ön ügyvédje követeli tőlünk, hogy mi őt ítéljük el ön helyett...

Nagy felzúdulás

FELKIÁLTÁSOK Úgy van! Kerékbe töretni! Adjátok ki nekünk a tanítót!

ELSŐ BÍRÓ (*keményen*) No, lám, señor, ön hallja ezt? HARMADIK BÍRÓ (*keményen*) S azt hiszi, hagyjuk ezt?

NEGYEDIK BÍRÓ (*vadul*) Hát ki mástól vehetünk valamást — e titkos ügyben?

EGY KIÁLTÁS Istenítéletet!

AZ ÜGYVÉD (*kiált*) Hát várjatok, ti nép, nem ez a cél! MÁSODIK BÍRÓ A város békessége fel van dülva, señor, mintha titkos gyújtogató járna itt!

AZ ÜGYVÉD Bizony, hogy gyújtogató, uraim, a szó tökéletes!

A GYILKOS (*könyörög*) De jó urak, hát nem értitek meg a szavaim?

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Mi megértettük önt, a hűtlen nő nem ritkaság, mi tudjuk ezt, de még példát se szolgáltatassunk, mikor már az ügy így áll?

AZ ÜGYVÉD Úgy van! Még meg se remegjen a cédaság soha?

HARMADIK BÍRÓ Nem minden rongy ablakcserép a gondunk tárgya, de mihelyt az egyik leesik, señor...

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Ez nincs tovább! Ön köteles itt vallani!

Szünet

A GYILKOS (*odafordul az ügyvédhez*) S ez mind az ön műve?

AZ ÜGYVÉD (*diadalmasan*) Úgy van, señor, mindez az én művem!

A GYILKOS (*elszánja magát keményen*) Efelől pedig megtagadok mindennemű vallomást!

EGY KIÁLTÁS Kerékbe töretni!

Nagy zaj

A GYILKOS (*túlkiabálja a zajt*) Én senkit megnyugtanni nem fogok!

ELSŐ BÍRÓ (*keményen*) Nem-e? (*Int egy csatlósnak, az távozik*)

NEGYEDIK BÍRÓ (*keményen*) Azt meglátjuk, señor.

EGY KIÁLTÁS Hozatnak valakit!

PHYLINE (*kiáltása*) Hát hallgassanak meg engem — egy asszony akar szólni!

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Ott mi történik? Mi van ott?

HANGOK Egy asszony jelentkezik szólni, hát menjen oda már! (*Phyline-t tuszkolják előre*)

HARMADIK BÍRÓ Ki az?

PHYLINE (*a korlát előtt*) Egy ismeretlen asszony tanúságot jöttem ide tenni, jó urak.

ELSŐ BÍRÓ Ki ön?

HARMADIK BÍRÓ Emelje meg a fátyolát a bíróság előtt.

PHYLINE Nevem Phyline... (*Zokogni kezd*)

HANGOK No, nézd a kicsit. — Ne sírjon. Hallgassuk meg. — Egy nő.

ELSŐ BÍRÓ (*miután társaival tanácskozott*) Bocsássák be tehát.

Phyline átlép a kordonon

AZ ÜGYVÉD (*felemelkedik a helyéről, sápadtan*) Mielőtt női fecsegést e tárgyban meghallgatnánk, jó urak, hallgassanak meg, kérem, engem is. Nem bölcsélettel fogok előhozakodni. Tényekről, itt valóságról kell most szólnunk, és miről beszélünk? Védencem a híg térben bolyong, hol nincs már határ, ő annyit

szenvedett, hogy átlépett a mi erkölcsi ítéleteink körén... (Homlokát törli)

Úgy van! kiáltások a tömegben

De mi még nem veszítettük el a józan eszünket, te nép. A bölcselő számára nincsen igazságszolgáltatás, s mi épp avégből vagyunk itt. Ki tette tönkre őt, ne kérdezzük talán? Hogy ki juttatta el a tébolyig, mikor őt? Vagy hunyjuk le szemünket a valóság előtt?

EGY HANG Bizony.

AZ ÜGYVÉD Nem, nem, urak, én, míg az utolsót rugom, sem fogok kitérni előle, hogy a valósággal szembenézek. Ezt a nevezetet, „néma barát”, ő találta ki, s ezt, ime, neki megköszönöm most, mert nem tudok még egy oly szót, mely jobban kifejezné nékem amaz alattomos, hűtlen árulást...

A GYILKOS (e szónál a rajongás féktelen indulata kapja el) S én hirdetem, ha kerékbe törtetnek is, hogy nincs oly emberi lény, aki ne volna szívében hűtlen. Hogy minden, ami él, az hűtellenek született, és minden, ami él, az néma barát, és ha hitves és ha szerető...

Nagy felzúdulás

KIÁLTÁSOK Már unom ezt — ez meghibbant — hát vigyék el — és ezt még kérdezik?

ELSŐ BÍRÓ (leüti a kalapácsot) Az őrvonalhoz, katonák!

A zaj elhal

AZ ÜGYVÉD A téboly ez, ti nép, hisz szemmel látható. A GYILKOS (szinte égi békességgel) Ó, nem hirdetni való mindez, jól tudom... (A bíróság felé fordul) És mégis, jó urak — halotti ruhámban vagyok —, hát kérdezték meg a szíveteket magatok! — hát minden megszűnik? a hűtlent nem lehet szeretni már?

Nagy nevetés

(A nevetéstől egészen megvadulva) És hirdetem, hogy nincsen csaló, s nincsen kárvallott, mert csaló és kárvallott egy személy... És hogy az én lelkem az, aki csalt — de az én lelkem az is, aki ma feljajdul a csaláson!!

HERÉDIA (kiáltása) Alberto, ne folytasd!

A gyilkos elnémul

AZ ÜGYVÉD No, lám, hogy maga már a téboly ez. S ti nevettek? Hát őt. És alázattal akar most fizetni bűnéért — nem értitek? Ő megcsókolja akár azt a kezét, mely a halált hozza rá. Hát mámoros, ti emberek! És tőle, egy ily mámorostól függjön, hogy mi mit tegyünk? Azt kérdeitek, hogy mért is őt? Hisz ő azt elfelelte már, urak. Megmondom én! Mert kifosztották, cserbenhagyták, visszaélték jóságával... (Phylíne felé) S ily helyzetben ki ne ölne közülünk? Hát ítéljétek halálra — van szívetek? Ha volt egy barátotok, kebleteken melengettétek, s az megront benneteket? (Hatalmasan) Épp itt hozzák őt! — Két emberi szív megrontója áll előttetek! — Nézzétek meg! (Rámutat Theodorra, aki bilincsbe verve, fegyveresek közt épp most ért a barlangból az őrvonal elé)

A tömegben iszonyat borzong végig

HANGOK Nézd ezt a vad pofát! Te nagy melák! A szeme milyen vad neki! Hisz ez egy szörnyeteg! (Leköpdösik őt)

AZ ÜGYVÉD (minden erejével folytatja) Most pedig én kezdem el ám a faggatást.

Theodort közben elővezetik

(A gyilkoshoz hatalmasan) Ismeri ön e férfiút, señor?

EGY HANG A gazember!

A GYILKOS (zordonul) Ki vagy?

THEODOR (azonnal) A nevem Theodor, nyelvtanító.

EGY HANG (diadalmasan) No, lám, hogy tanító!

THEODOR (a gyilkoshoz) A feleségének is voltam oktatója...

A GYILKOS Az én feleségemnek, te rongy?

HANGOK Hisz ez egy tanító! — Hisz ez a Theobald vagy hogy híjják!

ELSŐ BÍRÓ (a gyilkoshoz) Hát felismeri-e vagy nem ismeri fel?

MÁSODIK BÍRÓ (Theodorhoz) Álljon csak oda közelebb!

ÖTÖDIK BÍRÓ Ne süsse le a szemét, Señor Alberto!

Szünet. A feszült érdeklődés csendje

NEGYEDIK BÍRÓ (társaihoz) Vagy meg is zavarodott tán az esze csakugyan?

THEODOR (megszólítja a gyilkost, halkán, lágyan) De fennkölt úr...

A GYILKOS (szavába vág) Itt azt akarják velem elhíttetni mind, hogy meghibbant az eszem... (Keményen) Undok féreg, hogyha egyszer nem ismerlek, mit akarsz?

THEODOR (lágyan) De Alberto, hát így beszélsz velem?

AZ ÜGYVÉD (felkiált) Hisz tegezi, urak, hisz tegezi!

Nagy mozgalom

A GYILKOS (tülkiabálja a zajt) Még azt is visszavonom, amit eddig mondtam, uraim. Úgy befolyásoltak, hogy igyekezzem megmenteni magam — ej, hisz undok hazugság volt minden szavam eddig... (Vérpirosra válva) Az én feleségem sosem csalt meg engem, urak... (Vak dühvel) Az én feleségem mint az angyalok, olyan tiszta volt!

AZ ÜGYVÉD Hát most már szédülök!

THEODOR (harsányan) Beszéljek, jó urak?

A GYILKOS (előnti a vér) Undok pofa, nem hallgatsz el? Hazudni mersz a magas bíróság előtt? És megengedi-e a magas bíróság, hogy bemocskolják egy ártatlan asszony emlékét? Megengedheti-e, hogy fizetett tanúkat állítsanak itt elő?

Nagy zaj

ELSŐ BÍRÓ De ki fizette volna meg? Ej, mit beszél!

MÁSODIK BÍRÓ És mi végre, hogy feláldozza magát az életét?

A GYILKOS Ej, becstelen személyek, biztosan. A barátaim, akik azt hiszik... azt képzelik, ha megmentik a testemet, a lelkem is megmentik ezzel. Látok is ott mindjárt egy urat: Herédia van ott, a bankár. Barátom volt egykor. (Kiált) Herédia, jöjj hát, állj elő! Megfizetted-e ezt a tanítót, hogy megmentésemre tegyen itt vallomást?

Szünet

Ha barátom vagy, szólj!

Nagy csend

HERÉDIA (előlép, szeretettel, szinte sírva) A szent keresztre esküszöm, hogy megfizettem őt!

Nagy csend

EGY KIÁLTÁS Egy szót se hiszek el neki!

A GYILKOS (Theodorhoz — diadalmasan) Nos, hogy állunk tehát?

THEODOR (szinte nyájasan) Van istene, hogy itt is megaláz?

ELSŐ BÍRÓ (miután társaival tanácskozott, leüti a kalapácsot) Megelégtünk ezt, señor! S úgy határozunk... Elállunk még attól is, hogy öntől vallomást vegyünk. Fanchon cseléd a bíróság elé!

FANCHON (kétségbeesve) Nem, nem, urak, könyörgök, Señor Alberto megátkozott...

MÁSODIK BÍRÓ Akkor még Henrik cseléd is felhívatik!

HENRIK (szomorúan) Én úgyse láttam semmit, jó urak.

ELSŐ BÍRÓ *(leüti a kalapácsot)* Akkor hát hirdesetek ítélet elé!

MÁSODIK BÍRÓ *(a gyilkosra mutat, a csatlósokhoz)* Tanácsot fogunk tartani, s addig vigyétek el!

HARMADIK BÍRÓ A lélekharang pedig szóljon azalatt!

A gyilkost rögtön elviszik

FANCHON *(sikolt)* Hagyjon a vallomáshoz, Señor Alberto!

A GYILKOS *(elmenőben, Fanchon felé)* Fanchon, te jól tudod, gyerekkorodban hogy szerettelek! *(Kimegy a színről)*

AZ ÜGYVÉD *(felugrik a padra)* De jó urak, az istenért, ti emberek. Itt áll a farkas vermetekben, és ti tétlen nézitek? Hát mit mondjak még nektek, emberek? Egy csomó kulcsot leltem ládájában, különböző házak kulcsait. És mind e helyt van egy szép asszony feleség — halljátok ezt? Én magam firtattam ki éjszákának idején, hová valók e kulcsok. Itt vannak felírva még a nevek is, itt van a papír, olvastassék fel, urak...

ELSŐ BÍRÓ Csak olvassa fel ön, D'Aurignac úr!

AZ ÜGYVÉD Még az se kell. Hisz megérttek ti annyiból, ha azt mondom, hogy itt e papíron oly tiszteletben álló polgárok nevét jegyeztük fel, van bankár is közöttük, van egy ítélőbíró...

EGY HANG Csak nem Herédia?

AZ ÜGYVÉD Minek a név? — rátok bízom, hogy mit gondoljatok...

EGY HANG Hát ez barom!

AZ ÜGYVÉD *(folytatja)* Van itt egy gombkötő, egy katoná, halljátok ezt? Mily merész volt! Van tovább egy pék...

EGY KIÁLTÁS A kutya istenit, befogd a szád! *(Egy kő repül be)*

EGY HANG Hát ez egy vad eset.

EGY PÉK *(előrefurakodik)* Hát hagyjatok, a kutya istenit, én pék vagyok, hadd verem ki a két szemét! *(Neki akar menni az ügyvédnek, de lefogják őt)*

AZ ÜGYVÉD *(leszáll a padról)* Egy kővel megsebeztek, uraim! *(A vért törli le homlokáról)*

Nagy riadalom

ELSŐ BÍRÓ *(ezalatt dühvel az ügyvédhez)* No, lám, hát ezt akarta ön?

HARMADIK BÍRÓ *(dühvel)* Mi megtettük, amit kívánt — remélem, nem panaszkodik?

NEGYEDIK BÍRÓ *(dühvel)* Mi önt hagytuk a falnak futni, édes úr!

EGY KIÁLTÁS A tanító beszél!

A zaj megdermed

THEODOR *(ezalatt felállt a padra, csendesen, nyájasan)* De mért nem engeditek meg, ha szeret olvasni? Hát ilyen szívtelenek vagytok? *(Az ügyvédhez)* Van ám még egy másik kulcsom is, nem ismeri? *(A zsebéből kulcsot húz, s az ügyvéd elé nyújtja)*

Nagy csend

EGY HANG No, nézd!

THEODOR *(az ügyvédre)* Egy szót se szól, tudjátok, mért?

Nagy csend

EGY HANG Ja, úgy!

THEODOR *(barátságosan)* Mert ezt a kulcsot tőle kaptam én.

Néhol nevetés

EGY HANG No, nézd, a vad bitang!

EGY NEMESÚR *(feláll)* Hát nagy titok az ember élete!

EGY KIÁLTÁS Hát ez a maga baja, D'Aurignac?

EGY MÁSIK Hát kutya van a kertben, D'Aurignac uram!

Nagy nevetés

HANGOK Most jövök rá, hogy honnan fúj a szél! Hát néki van baja!

THEODOR Most meg van sebesülve, hagyjátok. Ej, ugyan, ne nevessetek. S hogy volt-e kutya a kertjében vagy sem, azt nem mondom meg itt. Mert mit jelent egy kulcs? Firtassuk ezt? Nem sokat. Sokfélét...

FANCHON *(kiáltása)* Hisz maga kabátot és kulcsot kapott a seńortól is — hallja-e?

THEODOR *(odafordul)* Sok mindent kaptam én...

EGY KIÁLTÁS Hát ezt szégyelli úgy a spanyol úr! No, lám.

EGY HANG Ez érti, ez a betörő!

THEODOR *(hirtelen, szilajon)* De hogy én ne védeném meg magam? *(Mellére csap)* Itt állok bárkinek, a nevem Theodor. És közületek való vagyok én. Vagy azt akarjátok, hogy valljak magam ellen? Jó, a kedvetekért azt is megteszem. Mindennek oka én vagyok — hát gazemberek vagyunk mi, ha tudni akarjátok, mi, legények, szívtelenek vagyunk valamennyien. Hisz nekünk nincs szívünk — igaz, Lajos?

LAJOS *(a tömegből)* No, no!

EGY HANG Ne tépd a szád, te tanító!

THEODOR Hát nem úgy van, hogy csak a férjek tudnak szeretni e nagy világon? Hisz a legényfajta himpellér, mind kófic széltoló! Ámbátor sosem voltunk azért irigyek, és semmiféle férjüramra — nem igaz, Lajos? *(Jelentősen)* De féltékenyek sem! S ez nagy szó — jól figyeljete! Mert szerények vagyunk...

EGY HANG Igaz!

Nagy nevetés

THEODOR De mondok valamit. Ez komisz város, halljátok — el is megyek —, itt olyan hű az asszony-nép... rendíthetetlenek, akár a sziklapart, akár az érc...

ELSŐ BÍRÓ *(leüti a kalapácsot)* No, álljon meg!

THEODOR *(rögtön leszáll a padról)* Fennkölt bírák, én itt vagyok... *(Udvariasan meghajol)*

EGY HANG Éljen a tanító!

EGY MÁSIK Most futni engedik?

ELSŐ BÍRÓ Csak egy kérdést teszek. Ön Señor Albertótól kulcsot kapott belançon villájához annak idején?

THEODOR *(simán)* Volt ugyanis egy kis barátnóm, jó urak, s ezt megmondtam neki, s nem lévén lakásom, ő volt oly jószívű...

AZ ÜGYVÉD *(szerényen)* És asszony volt e hölgy vagy leány?

THEODOR *(odafordul)* Mi dolga véle? *(Szünet. Gyana-kodva)* Asszony volt.

AZ ÜGYVÉD *(odalép eléje)* És milyen asszony? Ifjú? Szép?

Nagy csend

THEODOR Egy asszony volt, hát mit akar?

AZ ÜGYVÉD *(felugrik a padra)* Halljátok ezt? Egy asszony volt, a városból való. Most melyikötök felesége volt? Az enyém volt? Vagy kié volt? Mert ez nem válogat. Tudok egy orvosról, egy szolgáról tudok...

HENRIK *(kiáltása)* Ezért is vertem ki a feleségemet!

AZ ÜGYVÉD Halljátok ezt? Ez Henrik szolgál ott. A házatok mögött ők együtt kacarásznak, ő meg asszonyaitok, s még ti is nevetgéltek rá? Hát megrendült a föld? Hogy árulókkal fújtok egy követ, és takargatjátok — vagy nem akartok tudni semmiről? Itt volt, a kelepceben volt, a szemetek előtt, s eresszük vissza közétek? Hát ezt akarjátok? Hogy több ily gyilkosság legyen — s szegény bolondokat sorra elítéljék, s ez kibújjék... elszabadul, s majd a markát köpdösi? Egy világ ám a csalásé, ti emberek, s itt hagytok egymagamban küzdeni vele? Nemcsak hogy megcsal, tönkretesz, még dicsfény is övezi homlokát, mert állítom ám, hogy a csábítókat csodálni szokás, nem így igaz? Az asszonyok mind őt dicsőítik...

Nagy csend

HENRIK (*kiált*) Ezért is vertem ki a feleségemet!
EGY HANG Te mért?
HENRIK Mert dicsőítette.

Egyesek nevetnek

AZ ÜGYVÉD Ti nevettek? Hát nevesetek még bátrabban, emberek. És ítéljétek halálra a vörös ruhás boldodot...

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Hozzátok vissza őt!
AZ ÜGYVÉD (*folytatja*) Mert választani kell ám, emberek. És dönteni, és vállalni, amit teszünk. Itt áll a bűn maga megtestesítve — nem érzitek? —, ott jön ő, akit megcsaltak, meghurcoltak, s azt az átkot cipeli, amin oly jólesik mulatnotok, hogy meg kellett hogy fogja végül is a felesége torkát... eh, szívtelenek!

A gyilkost behozzák, az fáradtan leül. Nagy csend

EGY KIÁLTÁS Igaza van, a tanító bűnös.
EGY MÁSIK HANG De hátha nem?
EGY HARMADIK És hátha mással is csalt az a nő?

Nagy zaj

AZ ÜGYVÉD (*végző erejével*) Hogy mással csalt? Hát ki kedvéért kezdett gitározni estelelte? Nem vesztek-e otthon észre semminemű változást? Hogy énekelnek, versikéket mondogatnak, pamlagon hevernek? (*Hatalmas erővel*) Ki miatt öltött nyakláncot a señor hitvese? E férfiú a nyakláncokat kedveli.

Nagy zaj

Nem láttatok otthon is? Megmondom pontosan: agátköves, nehéz nyakláncokat?
EGY KIÁLTÁS Kitaposom a gazembert!

Nagy zaj

EGY MÁSIK HANG Nézzétek, hogy sunyít!
EGY HARMADIK Nevetni mersz, bitang?
EGY ÉLES KIÁLTÁS Hát küldjétek az ötvösért, hozzátok ide őt!
AZ ÜGYVÉD (*túlkiabálja a zajt*) Nem kell! Már megtörtént! Én magam jártam nála, emberek! A múlt hónapban tíz nyakláncot többet adott el, mint bármikor...

Óriási riadalom tör ki erre újra

VAD HANGOK No, látod-e? — Most mit csinálsz vele, ha hazamégy?
MÁSOK Hát csupa álnokság az egész életünk? — Most mi legyen? Kinek van igaza?
EGY ÉLES KIÁLTÁS Az eszelős felállt!
EGY MÁSIK KIÁLTÁS Istenítéletet!

Döbrent szünet. A lélekharang éppen megkondul. A tömeg zaja egyetlen hosszú, elnyújtott kiáltássá egyesül: Is-ten-í-té-le-tet! — Szünet

CONRADIN (*feláll, felemeli kezét*) Magam és társaim is így kívánjuk ezt. Istenítéletet!
AZ ESZELŐS KIÁLTÁSAINAK MAGYARÁZÓJA (*felemeli kezét*) Az eszelős is ezt követeli. Istenítéletet!
AZ ÜGYVÉD (*kiált*) De várjunk hát, a megváltóra kérlek, jó urak...
ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) Ez nincs tovább!

Szünet. A lélekharang elhallgat

(*Feláll*) Tegyen tehát az isten ítéletet kettőtök közt: féltékeny férj s te, csábító!
A PAP Tűzpróba döntsön köztetek, hozzátok hát a paraszat!
ELSŐ BÍRÓ (*a gyilkoshoz*) A bíróság megilletődött szívvel elbocsát, s az isten hatalma alá teszen...
FANCHON (*kiáltása*) Henrik, Henrik! (*Elájul*)

EGY HANG Vigyétek el!
A GYILKOS (*kiáltása*) Fanchon, ne menj!

Fanchont kiviszik a színről. Eközben egészen kivilágosodott

ELSŐ BÍRÓ (*folytatja — Theodorra mutat*) S ha ezen férfi volt csakugyan, ki házadban lakott, s akit talán a kebleden is melengettél, s mégis hűtlen indulatú lévén, nőddel élt...

PHYLINE (*kiáltása*) Én voltam az, én éltem ott vele!
HANGOK Ki az? — Ez mi megint?
MÁSODIK BÍRÓ (*társaihoz*) E nő már rég jelentkezett.
EGY HANG Ki ez?
PHYLINE Egy szegény nő vagyok, nevem Phylina.
AZ ÜGYVÉD Álljunk meg, jó urak, hallgassuk meg, én azt tanácsolom.

EGY HANG De mért?
AZ ÜGYVÉD Meglátjuk, uraim. Mert furcsa kimenetelt jósolok. E nőt én ismerem.

ELSŐ BÍRÓ S ön felel azért is, hogy szavahihető?
EGY KIÁLTÁS Nem ringyó ez?
AZ ÜGYVÉD (*lesüti szemét — csendesen, szomorún*) Nem ringyó, jó urak. Egy derék, tiszta szívű nősze-mély, én nagyon kedvelem, és hálás vagyok neki sok szívességért.

ELSŐ BÍRÓ Beszéljen hát.
PHYLINE (*lesüti szemét*) Ott volt egy másik férfi, Theobald nevű, az csábította el a señor hitvesét...

ELSŐ BÍRÓ Hol — ott?
MÁSODIK BÍRÓ Hol volt e másik férfi?
PHYLINE Belançonban kinn. (*Theodorra mutat*) Ő nekem udvarolt.

EGY HANG Ez mi? Hát most már kettő volt?
EGY MÁSIK Egy nem elég?
ELSŐ BÍRÓ Emelje meg a fátyolát.
MÁSODIK BÍRÓ És minden szóra jól vigyázzon, kis-asszony.

HARMADIK BÍRÓ Ön kicsoda?
PHYLINE (*megemeli fátyolát*) Hisz én voltam az, jó urak, én voltam az a nő, én kísértem a señor feleségét Belançonba... s mindent láttam ott, urak...
EGY HANG Hiszen ez nem cseléd! Ez úrinő...
AZ ÜGYVÉD (*a nép felé*) Türelem ott — majd minden kiderül!

ELSŐ BÍRÓ És mért nem jelentkezett felhívás után?
PHYLINE Szégyelltem magam, urak, s félttem is. Én kísértem Señor Alberto hitvesét a bűnös utakon, de bűnös voltam magam is, urak — meg kell ezt mondanom. (*Theodorra mutat*) Ő ugyanakkor nekem udvarolt...

ELSŐ BÍRÓ S a señor hitvesének ki?
PHYLINE Egy másik úr, a neve Theobald...

Nagy zaj tör ki erre megint

EGY HANG Kinek meséli ezt maga?
EGY MÁSIK Ej, női praktikák.
EGY HARMADIK A nők a természettel cimborálnak, tudjuk ezt.

PHYLINE (*nagy fennszóval*) Hisz hányszor magam nyitottam kaput neki, és erre megesküszöm, mikor lopva jött a hegyi utakon, hisz azért kellett nekünk ama kulcs, de nem is így! Miattam kellett legfőbbképp...

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) És hol van most e másik férfi, ez a Theobald?

PHYLINE (*jajong*) Hiszen az megszökött, ti jó urak... (*Jajongva, kiáltva*) Hát feláldoznak itt egy ártatlan, jószívű férfit, csupa nemes tartózkodás volt mindenkör, tanúsítom ezt. (*Szenvedélyesen*) Mi mindent fognak rá. Hát minket, nőket meg se kérdeznek érzelmeink felől? A nőktől sok függ, jó urak. Ily okos, jó bírák egy szóra elhiszik...

EGY KIÁLTÁS Jól mondja, nőkön múlik még az Úrvacsora is!

ELSŐ BÍRÓ (*leüti a kalapácsot*) No, várjunk csak. Hogy mit hiszünk, az más dolog. De látja csak, a señor mit se szól. Pedig hát ismeri e másik nősze-mélyt...

HARMADIK BÍRÓ *(gúnyosan)* És most egyszerre el-
tűri, hogy kitarják a felesége titkait?

PHYLINE *(a gyilkos felé fordul, könyörög)* Ó, jó se-
ñor, a Boldogságos Szűzre kérem, ne fordítsa el te-
kintetét...

AZ ÜGYVÉD *(dühvel)* Hát feleljen már néki, Señor
Alberto, vagy belészeretett?

HENRIK *(felkiált)* Mit hazudik? A feleségem kísérté
Belançonba, nap mint nap...

Újabb mozgalom. Egyesek nevetnek

ELSŐ BÍRÓ *(leüti a kalapácsot)* No, lám. Nem folytat-
juk. E kisasszonyt vigyétek el!

*A vasszerpenyőt izzó parazsával éppen behozzák a szín
előterébe*

PHYLINE *(a kétségbeesés sikolyával)* Nem, nem, urak,
nem engedem... *(Theodor nyaka köré fonja karját)*
Vagy égessenek meg hát engem is. Nem csábított ez
senkit, jó urak... Hát nézzék meg, mily suta, eset-
len — egy szegény tanító... *(A csatlósok el akarják
vinni. Sikolt)* Nem, nem engedem el!

AZ ÜGYVÉD *(a csatlósokhoz)* No, várjatok csak. Egy
kérdést teszek. *(Phyline-hez)* Hát önt sem csábította
soha, kisasszony?

PHYLINE *(még szorosabban fogja át Theodor nyakát)*
Nem, nem, urak — még engem sem csábított soha,
erre esküszöm. Nem soká kellett csábítania... *(Szen-
vedélyesen)* Én fontam nyaka köré karom...

AZ ÜGYVÉD *(irtózáttal felkiált)* Elég, ne folytasd ezt,
Phyline!

EGY KIÁLTÁS Nem D'Aurignac úr szeretője ez?

Nagy mozgalom

EGY MÁSIK HANG No, nézd! Hát ez egy bestia! Most
értem csak a csíziót!

EGY HARMADIK Hát láttál már ilyet?

AZ ÜGYVÉD *(feláll a padra)* Öt csendesebben most,
te nép.

Szünet

Hogy ki e nő, azt nem árulom el. De szép — igaz?
Ha így felveti fátylát, gyönyörű! Amit itt elmesélt,
egy szó sem igaz ugyan abból, ne higgyétek el neki
— és mégis lássátok, a szívem oly nehéz... *(Kitarja
keblét)*

EGY HANG Most ez is megőrült?

AZ ÜGYVÉD Hogy kinevetik ők a törvényhozót, nem
is sejtitek, s amellet hagyják, hadd fáradjon...
Egyre fárad az, s minden hiába van. De semmi baj.
Meguntam már a szót is, lássátok, oly régi mester-
ségemet. Az isten ítél, jó urak. Ha váltság kell —
vegyétek ezt! *(Magába lő, és rögtön összerogy)*

EGY KIÁLTÁS Mi történt ott?

PHYLINE *(térdére rogy)* Úrjézusom!

Nagy riadalom. Bírák, mindenki odafut az ügyvédhez

THEODOR *(sápadtan)* Mily szörnyű hajnal ez!

EGY KIÁLTÁS Hát várjatok, még él, még él!...

EGY MÁSIK KIÁLTÁS Hol van a nő?

Az ügyvédet felemelik. Pillanatnyi csend

AZ ÜGYVÉD *(fájdalmas szava hallik)* Phyline, Phy-
line!

*Megint nagy zaj van. Miközben a sebesültet viszik a
város felé, a függöny lemegy*

UTÓJÁTÉK

*A függöny pár perc múlva felmegy. Kis szoba, melyet
csak felerészben világít meg a lámpás. A sötétben
Fanchon és Henrik ácsorog kéz a kézben, továbbá*

*Phyline ül egy asztal mellett, arra leborulva. Nem
messze tőle áll Theodor. Az ernyős lámpa csak egy
ágyat világít meg, ahol az ügyvéd vergődik haláltusa-
jában. Mellette egy széken a gyilkos ül*

A GYILKOS Mi bántja most?

AZ ÜGYVÉD Egy cselédemem gondolkodom, aki meg-
lopott.

A GYILKOS Kit nem loptak már meg, D'Aurignac úr.

AZ ÜGYVÉD De nálam minden másképp megy, señor.

Én utóbb éppen ennek kezét csókoltam...

A GYILKOS Hogyhogy? A tolvajnak, D'Aurignac úr?

AZ ÜGYVÉD Nem ismertem meg őt az utcán, és ke-
zet csókoltam neki. *(Nevet)*

Szünet

A GYILKOS És most? — mért hánykolódik most?

AZ ÜGYVÉD Rendezni nem lehet.

A GYILKOS De mit?

AZ ÜGYVÉD E nagy világon semmit, jó uram. *(Só-
hajt)*

Szünet

A GYILKOS Nem is.

Szünet

Mindennek nekimenni nem lehet, uram. — Hát mit
szeretne? Kis vizet? No, jó.

Megitatják

S ezenfelül? Ne hozzam vissza Phyline kisasszonyt?

AZ ÜGYVÉD *(feljajdul)* De jó señor, hát kínozni akar?

A GYILKOS Hát jó, D'Aurignac úr, ha nem kívánja,
nem. Csak gondoltam. Mert képzelje csak el, nehéz
helyzetben van, mi lesz vele?

AZ ÜGYVÉD Még én törjem a fejem az ő helyzetén?
(Felemelkedik ágyán) Ej, legyen nyomorult, csak él-
jenek, és unják meg egymást halálosan... az lesz
az elégtételem...

A GYILKOS Van ilyen is?

AZ ÜGYVÉD Hát izgat most is, egyre, mindig? Mit
oly szelíd, mint az angyalok. Van átok is, señor. És
ez az én átkom. Hogy egymásba áporodva éljenek,
nem, nem, még azt se, rúgja ki az utca szemetjére,
és helyettem is — látott már faluvégeken rongyokba
burkolt koldusasszonyokat állni? *(Felordít)* Mit akar
itt?

ELSŐ LÁTOMÁS

AZ ÁLOMBÉLI PHYLINE *(rongyokba burkolva)* Hó
van odakinn, didergek, úgy fázom, s gyermekem is
van, D'Aurignac úr — itt állok küszöbén...

AZ ÜGYVÉD *(vadul)* A szajhák közös sorsa — meg-
mondtam én jó előre, mi a vége, hogyha szajha va-
laki...

AZ ÁLOMBÉLI PHYLINE *(jajongva)* De gyermekem
is van, D'Aurignac úr!

AZ ÜGYVÉD *(zordonul)* Kéjben fogant, nyomorban
született. Mutassa gyermekét.

AZ ÁLOMBÉLI PHYLINE Most alszik éppen. Egy pár
fillért, jó uram, a múltakért! *(Odanyújtja néki gyer-
mekét)*

AZ ÜGYVÉD *(alighogy rápillantott a gyermekre)* Ó,
szép! *(Zokogni kezd. Visszahanyatlik)*

Szünet. Phyline eltűnik

A GYILKOS Mi az, D'Aurignac úr?

AZ ÜGYVÉD Itt volt Phyline.

A GYILKOS Itt volt? — Meglátogatta önt?

AZ ÜGYVÉD Nyomorban volt, és koldult gyermeké-
vel...

A GYILKOS *(keserűn)* És nem adott néki semmit,
mondja?

AZ ÜGYVÉD *(boldogtalanul)* Adtam, adtam, ó, igen.

A GYILKOS És jólesett?

AZ ÜGYVÉD (*csupa fájdalommal*) Nem, nem segít.
(*Kiált*) Menj el, mert nem segít!
A GYILKOS Hát semmi sem segít? Ki kellett volna rúgni őt?
AZ ÜGYVÉD (*vívódva, hányódva*) Ej, mit beszél, uram, azt nem lehet.
A GYILKOS (*nagyon behatóan*) D'Aurignac úr! A másvilágon sem lehet? No, ne sírjon már. Mit gondol? Hogy ezer évek múlva sem?

Szünet

AZ ÜGYVÉD (*boldogtalanul*) Azt nem lehet. (*Szünet. Felugrik újra*) Jaj, jaj, ki az?

MÁSODIK LÁTOMÁS

AZ ÁLOMBÉLI THEODOR Az ember nem nevet, D'Aurignac úr. A szája jár talán. Ó, valójában komoly dolog ez... Szerettem őt, és szegény ördög voltam... S oly édes volt a hangja. Vagy tán kapzsi mód saját magának akarta ön mind e kincset megtartani, s mindörökre? — Ó, azt nem lehet.
AZ ÜGYVÉD (*bámészan*) Azt hiszed, nem lehet?
AZ ÁLOMBÉLI THEODOR Én mindenkor becsültem önt. (*El akar tűnni*)
AZ ÜGYVÉD Ó, ne menj még — becsültél engem? Jer ide! (*Újra sírva fakad*)
AZ ÁLOMBÉLI THEODOR Nem, nem, megyek. Mert csupa fájdalom vagyok. Továbbált tőlem is, hisz itt hagyott — Phylina már messzi lépdél... másutt énekel. Éppúgy jártam vele, mint ön, D'Aurignac úr. (*Eltűnik*)
AZ ÜGYVÉD (*nagyon lassan*) Téged is otthagyt?

Szünet

Az sem segít. (*Visszahanyatlik*)

Szünet

A GYILKOS (*behatón*) Hát mi segít?
AZ ÜGYVÉD Már rajtam semmi sem segít.
A GYILKOS No, várjon csak. Jutott eszembe valami. Hall engemet?
AZ ÜGYVÉD (*bágyadtan*) Beszéljen csak, señor.
A GYILKOS (*egész könnyedén, szinte vidáman*) El fogja csábítani tőle, hallja-e? Hát visszahódítja, a kutyafáját... Egy kis csalafintaság, és rendben van. — Ó elveszi, megunják egymást... s akkor ön — ha meggyógyult... egy kicsit körülsumfordál a ház körül. Öreg gavallér, bottal, kesztyűvel. Majd maga lesz ez egyszer ama néma barát, nézze meg az ember. Hiszen magát is kedvelte az a nő — és sok minden búsítja azt a szegényt, és éppen ön miatt. Hát körülsumfordál — hall engemet?
AZ ÜGYVÉD (*a gyilkos kezét keresi*) Ön mily ravasz!
(*Nebet. A fejét elfordítja*)

Hosszabb szünet

A GYILKOS (*nagyon hangosan*) No, megnyugodott most egy keveset? (*Szünet. A lámpát az ágytól elfordítja a jelenlevők felé*)

A szoba fénybe borul

PHYLINA (*felugrik — suttogva*) Mi történt? Elaludt?
A GYILKOS (*mosolyog*) Meghalt szegény.

Szünet. A jelenlevők lehajtott fejjel állnak ott

A függöny lemegy

Vége